

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КУ «ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»
КЗ «СПЕЦІАЛЬНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІ СТУПЕНІВ
З ДОШКІЛЬНИМ ВІДДІЛЕННЯМ ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»

***ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ***

номінація «Соціально-психологічна робота»

Мерінгер Любов Василівна
вчитель початкових класів
«спеціаліст вищої категорії»
педагогічне звання «старший учитель»
тел. (097) 495-90-46

м. Вінниця

2021

Автор **Мерінгер Любов Василівна**, вчитель початкових класів комунального закладу «Спеціальна загальноосвітня школа І-ІІ ступенів з дошкільним відділенням Вінницької міської ради»

Мерінгер Л.В. Шляхи формування мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього простору. Методичний посібник / Л.В. Мерінгер. – Вінниця: КУ «ЦПРПП ВМР», 2021. с.158

Рецензенти:

Савчук З.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, викладач навчальних дисциплін «Психологічний супровід в інклюзивному середовищі», «Дефектологія»

Марчук С.П., т. в. о. директора комунального закладу «Спеціальна загальноосвітня школа І-ІІ ступенів з дошкільним відділенням Вінницької міської ради»

Рекомендовано методичною радою

комунального закладу «Спеціальна загальноосвітня школа І-ІІ ступенів з дошкільним відділенням Вінницької міської ради»

(Протокол №4 від 02.03.2021 р.)

В запропонованому посібнику представлені матеріали для використання на уроках мовно-літературної освітньої галузі у початковій школі з метою формування мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Вправи, складені на народознавчому матеріалі, допоможуть вчителю початкових класів урізноманітнити завдання для учнів у період навчання грамоти.

Матеріали посібника розраховані на педагогів спеціальних загальноосвітніх закладів та вчителів інклюзивного навчання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	12
РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	18
РОЗДІЛ 3. МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ.....	31
3.1. Використання ілюстративного та мовного матеріалів Букваря як засобу розвитку мовлення молодших школярів.....	31
3.2. Дидактична скарбничка.....	38
3.3. Використання коректурних таблиць для мовленнєвого розвитку дітей, які мають інтелектуальні порушення.....	40
РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	49
ВИСНОВКИ.....	62
ДОДАТКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156

Чи не чари й не диво?
Мова – спів, мова – казка.

Все сказати можливо:

Є і гнів, є і ласка.

В мові воля героїв, вияв вільного духу,

Духу нації прояв,

Сила вільного руху.

Д. Білоус

ВСТУП

«Нещасна, знедолена природою маленька людина не повинна знати про те, що вона – малоздібна, що в неї – слабкий розум. Виховання такої людини повинно бути в сто разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим»

В.О. Сухомлинський

Неможливо уявити належний рівень життєвої компетентності людини без опанування мовлення. Видатний педагог Костянтин Ушинський зауважував, що рідне слово є основою розумового розвитку й скарбницею всіх знань. Опановуючи мовлення, вивчаючи мову, дитина засвоює систему знань, суспільно прийняті норми поведінки – основу життєвої компетентності, тобто «опановує науку і мистецтво жити поміж інших».

Тому, однією з неосяжних, складних, так званих, вічних тем педагогіки є розвиток мовлення дітей.

Сучасна Нова українська школа покликана забезпечити умови для інтелектуального, соціального, морального, фізичного розвитку учнів. А ще - розкрити відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження; сформувати готовність вживати українську мову в різних життєвих ситуаціях.

Сьогодні нагальною є потреба посилити практичне й виховне спрямування мовної освіти у процесі вивчення предметів, спрямованих на формування мовно-мовленнєвої особистості.

Мова – це засіб обміну інформацією з навколишнім світом. Це – невичерпне багатство, яким природа обдарувала людину. Його можна примножити, а можна й непомітно розгубити.

Аналіз наукових розробок, що стосуються питань розвитку мовлення молодших школярів, дає можливість констатувати, що ця проблема є досить актуальною. Її вивченням активно займаються як вчені, так і педагоги-практики.

Науковці на сторінках педагогічних видань допомагають педагогам розібратися, як ефективніше оптимізувати мовленнєву роботу та розв'язати завдання, визначені новим Державним стандартом початкової освіти.

Хто з нас у дитинстві не складав кубик Рубіка? За цим заняттям можна провести цілий день, так і не досягнувши результату. Для його складання існують спеціальні формули, не знаючи яких, скласти цю головоломку буває просто неможливо.

Певну аналогію можна провести і з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку. Ці діти можуть здатися такими ж незрозумілими, як кубик Рубіка, якщо не знати їхніх особливостей.

У цієї категорії дітей конкретне, стереотипне, некритичне мислення; несформоване вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; фрагментарне, нецілеспрямоване, звужене сприймання; характерна підвищена розсіяність, невміння зосередитись на будь-якій діяльності тривалий час.

Звуження й уповільнення зорових, слухових, тактильних, нюхових та смакових відчуттів і сприймань призводять до труднощів орієнтування в оточуючому середовищі. Недостатній розвиток сприймання не дає можливості дітям з порушеннями інтелектуального розвитку отримати правильне уявлення про навколишній світ. Вони часто не розрізняють відтінки, помилково оцінюють глибину, об'єм різних властивостей предметів, що пояснюється труднощами аналізу і синтезу інформації, яка сприймається.

Дитина з інтелектуальними порушеннями не планує свою активність по етапах і не прагне передбачити наслідки. Під час своєї діяльності вона не враховує труднощі. Оскільки мислення формується в умовах неповноцінного чуттєвого пізнання, мовленнєвого недорозвитку, обмеженої практичної діяльності, воно має певну специфічність. Таким дітям притаманна низька здатність до узагальнень і абстрагувань.

Пам'ять характеризується уповільненістю, нестійкістю, неточністю під час відтворення певних подій. Найбільш нерозвиненим є логічне опосередковане запам'ятовування. У той же час, механічна пам'ять може бути збережена і навіть

досить непогано сформована. У більшості випадків ці діти запам'ятовують лише зовнішні ознаки предметів і явищ, натомість, пригадування внутрішніх логічних зв'язків і узагальнених мовленнєвих висловлювань викликають у них значні труднощі.

Для успішної роботи з дітьми, які мають інтелектуальні порушення, тільки сприймати і поважати їх замало. Лише застосування відповідних підходів у роботі з «особливими» учнями сприятиме складанню цього «кубика», можливо, лише однієї сторони, а, можливо, – і всього.

Для того, щоб вони мали певні успіхи у навчанні, передусім треба вміти їм допомогти, а це значить – вміло і правильно організувати освітній процес. Найсуттєвіша відмінність методів навчання для дітей з порушенням інтелекту та методів навчання дітей з нормативним розвитком полягає у тому, що всі вони мають корекційно-розвиваючу складову, спрямовану на розвиток учнів. На перших етапах навчання така спрямованість є «пристосуванням до особливостей» дитини, проте дуже скоро вона трансформується у переведення учня на якісно новий щабель розвитку. Необхідність «пристосування до особливостей» обумовлена тим, що процес корекції здійснюється одночасно з навчанням дітей. Тому, щоб навчання було можливим та ефективним, необхідно створити такі умови, за яких наявність порушень розвитку не перешкоджатиме засвоєнню знань та практичній роботі учня під час освітньої діяльності.

Проте «пристосування до особливостей» перешкоджає успішній адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями до умов життя. Тому наступним етапом корекційної роботи є розвиток особистості дитини, а саме: поступовий розвиток пізнавальних процесів, оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності, посилення здатності до саморегуляції, розвиток самостійності. З цією метою необхідно використовувати методи та засоби навчання, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

А починати потрібно з мови і мовлення. Бо, як сказано у Біблії, «Спочатку було слово». Недарма ж мова дана тільки людині.

Слово – одне з наймогутніших комунікативних знарядь людини, могутнє і нездоланне, дієве і привабливе, якщо сказане вміло, щиро і вчасно.

Слово не просто переносить знання та передає їх наступним поколінням. У ньому – гострий розум народу, його мрії, прагнення.

Рідна мова – це мова, з якою людина приходить у світ. Вона свідомо опановує мову своїх батьків, тому в літературі всіх народів поняття «рідна мова» виступає поряд з поняттям «рідний край», «батьківська хата», «материнське тепло», «Вітчизна». Рідна мова сприймається не просто як засіб комунікації, не тільки як знаряддя формування думок, а ще й як одне з головних джерел патріотичних почуттів, як відображення духовно-емоційної сфери людини. Кожна дитина, оволодіваючи на практичному рівні рідною мовою, підкоряється нормам і системі цієї мови. Завдяки цьому вона розуміє оточуючих, а вони – її. Елементи мови, якими вона користується, стають її надбанням і застосовуються в мовленнєвій діяльності, є одиницями її мовлення.

Отже, мовлення – це ті елементи рідної мови, якими користується дитина в певних умовах. Саме мовлення і говоріння складають мовленнєву діяльність, яка є сукупністю психофізіологічних процесів людського організму, необхідних для мовлення, на основі яких можна визначити прийоми говоріння, репродукції (використання готових ключових фраз); вибору (вибір слів і граматичної будови залежно від комунікативної мети); комбінування знайомих мовних компонентів у нових сполученнях.

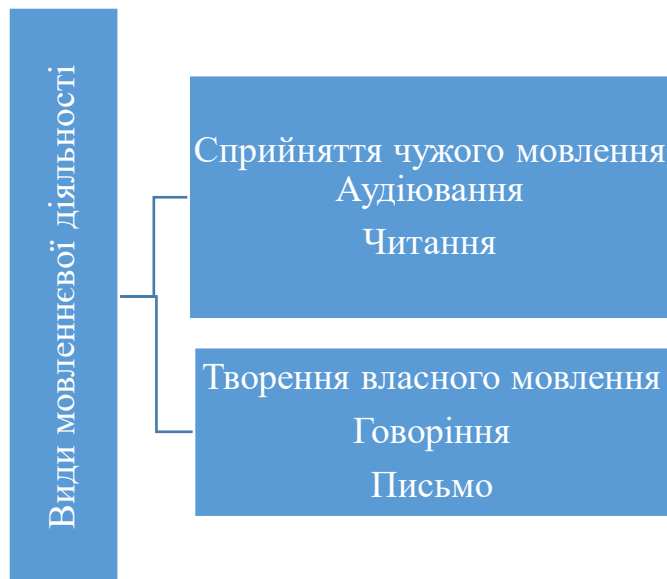
Мовленнєва діяльність – це ланцюг окремих мовленнєвих дій, які обслуговують усі інші види діяльності та входять до їх структури. Водночас, мовленнєва діяльність має місце тоді, коли мовлення є самоціллю, коли мотив такої діяльності не може бути задоволений жодним способом, окрім мовленнєвого.

Розвиток мовленнєвої діяльності відбувається в процесі навчально-мовленнєвої пізнавальної діяльності і є основою формування комунікативної компетентності.

Навчальна мовленнєва пізнавальна діяльність дітей молодшого шкільного віку складається з різноманітних видів: говоріння (запитання, відповіді, розповіді, описи

тощо); слухання – розуміння (аудіювання) (слухання мовлення мами, товариша, вчителя; слухання казки, оповідання, розповіді тощо), читання, письмо.

Таким чином, види мовленнєвої діяльності діляться на сприйняття чужого мовлення і творення власного мовлення (Схема. 1).

(Схема. 1)

У процесі такої діяльності формуються мовленнєві навички і вміння, що обслуговують інші види пізнавальної діяльності (художню, музичну, природничу та ін.).

Мова – одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Збагнути таємницю мови, прочитати історію слова може тільки той, хто знає рідну мову, уміє вправно користуватися словом.

Кожна людина повинна користуватися словом цілеспрямовано, своєчасно, щиро і вміло. Недарма ж народна мудрість учить: говори не так, щоб тебе могли зрозуміти, а так, щоб тебе не могли не зрозуміти.

Психологи стверджують: «Рідну мову можна вважати центральним предметом у початковій школі, оскільки вона «проникає» у всі інші предмети, поєднує і об'єднує їх результати. По суті, мовлення є основою, на якій вибудовується вся навчальна діяльність».

Для кожного вчителя важливо заронити в серце дитини любов і шану до рідного слова. Бо від рівня культури мовлення, володіння словом залежить якість навчання і виховання школяра.

Як слово входить у свідомість дитини? Як навчити дитину сприймати і розуміти його? Як навчити її використовувати слово в усному й писемному мовленні?

Важливим періодом опанування рідної мови, слова є період шкільного навчання. Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культури: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова (Василь Сухомлинський).

Школа – це жива духовна істота зі своїм призначенням. Вона веде суспільство, зміцнює державу, служить людині. Її спрямовує сила власного духу, який має власні основи. Ці основи визначають норму та якість життя – це Віра, Праведність, Любов, Гуманізм, Справедливість, Культура, Совість.

Школа є охоронцем національного духу. Місією школи встановлює закон: школа кожного народу має зростити у своїх вихованцях дух свого народу. Дух народу є загальнолюдським надбанням і окрасою земного життя так само, як квіти прикрашають землю.

Дуже важливо зберегти для прийдешніх поколінь загальнолюдські цінності, які завжди були притаманні нашому народові. Серед них працелюбність, гостинність, милосердя і патріотизм, як вияв діяльної любові до свого народу, рідної землі, до України, що починається з поваги до батьків, сім'ї. А ще – навчити дітей берегти, утверджувати та примножувати добрі традиції, що склалися в рідному краї, відроджувати те забуте, що живить національне й духовне коріння народу.

Зі знання свого родоводу, історії рідного краю починається людина. А коріння кожного з нас походять із батьківської домівки, материної пісні, бабусиної казки. Народні звичаї завжди були для нас мудрими вчителями і порадиниками.

Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення процесу виховання, освоєння прогресивних технологій духовного становлення особистості учня, створення умов для реалізації його сил у різних видах освітньої діяльності. Ідеться про принципово нові педагогічні ідеї, концепції, технології, у центрі яких –

особистість дитини з її потребами й інтересами, життєвими проблемами. Першорядне завдання освіти сьогодні – сприяти адаптації майбутніх громадян до існуючої суспільної системи, допомогти їм знайти себе у сучасному соціумі, формувати соціально компетентнісну особистість.

Демократичні перетворення в державі дали змогу по-новому поглянути на значення спеціальної освіти, її завдання і роль у створенні найсприятливіших умов для виховання, навчання та соціалізації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, для розвитку їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб; формування цінностей та пізнавальної активності, що забезпечують їхню готовність до життя в демократичному суспільстві.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Мовлення, як суспільно-історичне явище, супроводжує всі сторони буття людини, забезпечуючи успішність її адаптації, інтеграції та соціалізації. Тому увага до мовленнєвого розвитку кожної особи не випадкова, особливо, коли йдеться про дітей з особливими освітніми потребами.

Мовлення – це форма спілкування, опосередкована мовою, яка включає процеси побудови та розуміння висловлювання. До функцій мовлення, крім спілкування, належать також пізнавальна та регулювальна. Мовлення відіграє винятково важливу роль у формуванні вищих психічних процесів.

Для дітей, які мають інтелектуальні порушення, характерний загальний недорозвиток мовлення вторинного характеру. Це означає, що у них спостерігається відставання у розвитку всіх мовленнєвих характеристик: граматичної, лексичної та фонематичної, а причиною цього є недостатність мислення. Олігофренія викликає у дитини порушення формування інтелектуального компонента усіх ланок мовленнєвої діяльності.

Діти з особливими освітніми потребами мову засвоюють з деякою затримкою, проте здатні її використовувати у своєму щоденному спілкуванні, підтримувати розмову на побутову тематику, брати участь у бесіді. Для їхнього мовлення притаманні фонетичні спотворення, обмеження словникового запасу, недостатність розуміння слів, їхнє неточне та неадекватне вживання. Слово не використовується повною мірою як засіб спілкування. Спостерігається відставання активного словника від пасивного. Такі діти розуміють значно більше слів, аніж використовують їх у своєму мовленні. Активна лексика не лише обмежена, а й перевантажена штампами. Порушення граматичної будови пов'язане з нечастим вживанням прикметників, прийменників і сполучників, яких не вистачає в активному словнику. Фразове мовлення бідне, без використання складних граматичних конструкцій. Відчуваються труднощі під час формулювання думок, під час переказу прочитаного або почутого. У більшості випадків спостерігається загальний мовленнєвий недорозвиток.

Порушення мовлення різноманітні, вони різняться за формою й ступенем. Одні форми проявляються у порушенні вимови, граматичного ладу мови, бідності словникового запасу, порушенні темпу й плавності мовлення, інші - значною мірою утруднюють процес використання мовлення як засобу комунікації.

Категорія таких дітей достатньо різноманітна. Це діти з алалією, дизартрією, ринолалією, афазією, вираженим заїканням. Загальною їхньою особливістю є стійке комплексне порушення мовлення, яке, зазвичай, поєднується з неврологічною та психологічною симптоматикою, з різними відхиленнями психічної діяльності. Порушення у таких дітей виражені такою мірою, що навчання, відповідно до Державних стандартів освіти, для них утруднене і можливості освіти ускладнюються.

Ці діти володіють бідним мовним запасом, деякі з них зовсім не говорять. Спілкування з оточуючими в цьому випадку дуже обмежене. Це призводить до важкого становища дітей у колективі: вони повністю або частково позбавлені можливості брати участь в іграх з однолітками, у громадській діяльності. Розвиваючий вплив спілкування виявляється в таких умовах мінімальним. Тому, незважаючи на достатні можливості розумового розвитку, у таких дітей виникає вторинне порушення – відставання в розвитку пізнавальних процесів. Це виявляється в оволодінні грамотою, в розумінні математичних завдань.

Неповноцінна мовна діяльність молодших школярів з інтелектуальними порушеннями накладає відбиток на формування в них сенсорної, інтелектуальної й афективно-вольової сфери. Відзначається нестійкість уваги, обмежені можливості її розподілу. При відносно збереженій значеннєвій, логічній пам'яті в дітей знижена вербальна пам'ять, страждає продуктивність запам'ятовування. Вони забувають складні інструкції, елементи й послідовність завдань.

Проявляються загальна моторна недостатність, дискоординація, уповільненість або розгальмованість рухів. Відмічають знижену моторну активність, недостатню ритмічність, порушення динамічної і статичної рівноваги (не можуть стояти і стрибати на одній нозі, кидати і ловити м'яч тощо), ускладнено дрібну моторику. Одні з цих дітей розгальмовані, імпульсивні, хаотичні у діяльності, гіперактивні, інші – в'ялі, загальмовані, інертні.

У якості реакції на порушення мовлення інколи розвиваються патологічні риси особистості, невротичні риси характеру: замкненість, негативізм, невпевненість у собі, напруження, підвищена роздратованість, образливість, сльозливість. Діти користуються мовленням тільки під час емоційно забарвлених ситуацій. Вони відмовляються говорити, використовують жести, тому що бояться помилитися і викликати глузування з боку оточуючих. Мовленнєва неповноцінність може виключити дитину із колективу однолітків і з віком все більше травмувати її психіку.

Повільне розширення словника у дітей з особливими освітніми потребами пов'язане з тим, що вони, сприймаючи висловлювання, не помічають у ньому незнайомих слів. Нове слово учні часто уподібнюють зі значенням іншого, знайомого, близького за звучанням. Словник дітей з інтелектуальними порушеннями збагачується дуже повільно. Адже, засвоїти нове слово - означає не лише запам'ятати його звучання, а й зрозуміти його зміст, опанувати ним як поняттям. Кожне слово, назва конкретного предмета несе в собі певне узагальнення, описана інтелектуальна операція є для дітей складною.

До причини сповільненого розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами можна також віднести властивий їм загальний моторний недорозвиток, який порушує процес дієвого активного знайомства з навколишнім світом, і, тим самим, стримує накопичення уявлень і відомостей про нього.

Бідність словника призводить до частого вживання однієї й тієї самої групи слів, що робить мовлення одноманітним, шаблонним і неточним.

Знання навіть тієї невеликої кількості слів, якими користуються маленькі школярі, як правило, виявляються спотвореними, розмитими і неповними. Діти часто не знають назв багатьох добре знайомих їм предметів.

У словнику дитини з порушеннями інтелектуального розвитку з частин мови переважають в основному іменники, що позначають назви конкретних предметів. Вона не завжди знає назви багатьох предметів, що її оточують. Наприклад, у словнику першокласників мало слів, які мають узагальнене значення (меблі, посуд, квіти). Узагальнюючі та абстрактні терміни засвоюються дітьми з особливими

освітніми потребами лише завдяки спеціальному навчанню і вживаються з власної ініціативи дуже рідко.

Дієслова, які вони використовують у власному мовленні, відрізняються однотипністю, синонімічною бідністю. Замість слів, що позначають конкретні дії, учні часто використовують лише одне слово – «робити».

Дуже мало в словниковому запасі таких дітей прикметників. Описуючи предмет, діти називають лише його колір та величину і не вказують на інші властивості (форму, якість, матеріал та інше). Школярі недиференційовано розуміють значення багатьох прикметників, а також неправильно утворюють їх.

Українським дітям з інтелектуальними порушеннями є запас прислівників. Він, як правило, є обмеженим словами «тут», «там», «потім». Лише завдяки спеціальному навчанню діти починають користуватися такими словами, як «завтра», «багато», «далеко».

Поступово, внаслідок проведення корекційної роботи, збагачується лексика дітей з особливими освітніми потребами різними частинами мови, відбувається уточнення значення вже наявних у словнику термінів, здійснюється активізація пасивного вербального багажу. У мовленні учнів з'являються і починають займати певне місце слова, що мають узагальнююче значення.

В цілому мовлення молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку складається з простих, непоширених, часто неповних і неправильно побудованих речень. Висловлювання можуть бути однослівними і мати синкретичний характер – коли одним словом позначається ситуація чи подія. Їхні розповіді становлять ланцюжок із граматично однозначних речень. У зв'язку з невмінням диференціювати суб'єкт від дії, відокремити від дії об'єкт або знаряддя діти пропускають головні члени речення, не розуміють запитань до другорядних членів речення.

Учні не вміють узгоджувати слова в реченні, допускають синтаксичні помилки. Вони не розуміють і не вміють користуватися синтаксичними відношеннями між словами, які виражаються за допомогою відмінкових закінчень.

В учнів з порушеннями інтелектуального розвитку виявляється неформованим і розуміння зверненого до них мовлення. Першокласники часто навіть не можуть співвіднести зміст фрази з відповідною картинкою. Важко сприймаються ними довгі поширені висловлювання, складнопідрядні речення. Недоступними для їхнього розуміння є метафори, прислів'я. Вони розуміють їх буквально. Тільки систематична спеціальна корекційна робота сприятиме подоланню вад граматичної будови мовлення у таких дітей.

Для того, щоб правильно зрозуміти і ефективно впливати на мовний дефект, вибрати найбільш економічні шляхи його подолання, необхідно уміти виявляти характер мовних порушень, їх глибину і міру, уміти аналізувати, які компоненти мовної системи вони зачіпають.

До методів організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами належать словесні, наочні й практичні методи навчання. Практичні методи навчання, які застосовуються у навчанні дітей, охоплюють вправи. Наочні методи навчання включають ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження. Словесні методи навчання об'єднують пояснення, розповідь, бесіду. Таким чином, методи навчання дітей, які мають інтелектуальні порушення, побудовані на словесному матеріалі. Найголовнішими є методи репродуктивної та творчої бесіди, пояснення, ілюстрації, демонстрації тощо. Але іноді імпульсивність, хаотичність у діяльності, пасивність, втомлюваність впливають на те, що дітям легше виконати завдання, подане в наочному, а не у словесному плані.

Розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями можна представити у схемах (додатки 1-5).

Для забезпечення різностороннього розвитку дітей з порушеннями мовлення в роботу варто також включати комплекси завдань, спрямованих на розвиток когнітивних процесів: пам'яті, уваги, мислення, уяви й передумов їх розвитку, формування дрібної моторики, зорово-просторового та слухового гнозису, пізнавальної, креативної активності, мотиваційної сфери. Особливу увагу варто приділяти розвитку пізнавальної усвідомленої діяльності, умінню контролювати свої

дії та досягати потрібного результату; розвитку довільної уваги, комунікативно-мовленнєвої активності, організації мовленнєвої поведінки.

РОЗДІЛ 2. СТВОРЕННЯ МОВЛЕННЄВОГО СЕРЕДОВИЩА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Успішне формування мовленнєвих умінь можливе лише за умови систематичної і цілеспрямованої роботи, постійної уваги до цього аспекту навчання. Вирішальну роль у ньому відіграють два фактори, що взаємно доповнюються, – створення мовного середовища з високим виховним потенціалом і раціональна система навчально-тренувальних вправ.

Мовлення дитини завжди розвивається в соціумі. І, якщо їй немає з ким спілкуватися, або те оточення, яке біля неї, не дає змоги їй говорити, звичайно, розвиток мовлення буде гальмуватися.

Сьогодні доводиться констатувати наявність проблем, пов'язаних із мовленнєвим середовищем. Відомо, що у більшості сучасних родин на побутовому рівні спілкування відбувається «суржиком», музичне і культурне оточення дитини у переважній більшості неукраїномовне, дозвілля дітей відбувається під впливом ігор, ігрових ситуацій, запозичених із закордонних кінофільмів та мультфільмів, різних телевізійних шоу. Часто дитина виростає в атмосфері мовленнєвого безкультур'я, де, як зазначають дослідники, слово перестало бути «даром Божим», дорогоцінним скарбом людського розуму, серця, духу.

Отже, природне мовне середовище, в якому перебувають учні, не завжди досконале, і цим визначається надзвичайно велика роль мовного середовища, створюваного школою, тієї загальної атмосфери, в якій проходить освітній процес.

Зразком для учнів має стати мовлення вчителя, його вміння проілюструвати будь-яке теоретичне положення самостійно складеними прикладами.

Першочергову роль відіграє наслідування мовлення вчителя. Наслідуючи, дитина вчиться вимовляти звуки, а потім слова й речення. Робота з розвитку мовлення повинна бути частиною звичайної повсякденної діяльності. Розвиток експресивного мовлення включає роботу з формування здатності висловлювати власні бажання спочатку за допомогою окремих звуків, потім слів, що належать до різних частин мови, словосполучень, речень; уміти вимовляти різні звуки, розпочинати й підтримувати розмову. Розмовляючи з дитиною, треба робити паузи, даючи їй

можливість вимовляти звуки за наслідуванням. До методичних прийомів формування в дітей правильного мовлення належать такі його види, як сумісне, відображене, хорове мовлення.

При сумісному мовленні дитина разом з учителем вимовляє раніше сказану фразу, при відображеному – дитина самостійно повторює почуте речення. Ці прийоми сприяють формуванню в дітей нормованого темпу, правильній артикуляції та дикції, дотриманню пауз, логічного наголосу.

Дуже важливо, щоб педагоги розуміли свою роль у формуванні та становленні мовленнєвої особистості маленького здобувача освіти. Вчитель має прагнути бути успішним, повинен уміти формулювати і ставити запитання, які б стимулювали мовленнєву діяльність дітей, забезпечувати позитивний емоційний клімат у класі, створювати атмосферу довіри, доброзичливості, зацікавленості в найменшому успіхові кожного учня. Важливо пам'ятати, що методи роботи з дітьми з розвитку їх мовлення не змінилися, але змінився характер їх використання.

Відомо, що успішний мовленнєвий розвиток можливий за такої організації освітнього процесу, яка забезпечувала б позитивну мотивацію мовленнєвої діяльності. Мотив мовлення «заради чого я говорю» (Л. Виготський) з'являється у школярів за наявності емоцій, які виникають під час осмислення прочитаного, побаченого, почутого і пов'язуються з яскравими сильними враженнями, про які їм хочеться поділитися з друзями, вчителями, рідними. У дитини молодшого шкільного віку емоції є пусковим механізмом мимовільної уваги та мимовільного запам'ятовування. За дослідженнями психологів, емоційне збудження створює в корі головного мозку стан, який є сприятливим для актуалізації слів, що зберігаються в довгочасній пам'яті, а це є передумовою включення їх у здійснювану розповідь, а, отже, фактором успішного мовленнєвого розвитку.

Для того, щоб підвищити мовленнєву активність дітей, треба ставити їх у такі ситуації, коли мовлення стає необхідністю. Щоб учні продукували висловлювання, потрібно створювати такі обставини, які б спонукали їх до спілкування з іншими людьми, якими, наприклад, є навчальні мовленнєві (комунікативні) ситуації (О. Леонт'єв, Ю. Пасов, В. Скалкін та ін.).

На думку М. Жинкіна, головна складність розвитку мовлення полягає в тому, що «ситуація уроку знімає природну комунікативність мовлення» і є лише один спосіб позбутися цього недоліку – наблизити умови навчання до природних умов спілкування. Наприклад:

- Прогулянки. Під час прогулянки необхідно звертати увагу дітей на те, що їх оточує. Якщо ми знаємо, що дитина не має добре розвиненого усного мовлення, можемо застосувати ті засоби, які допоможуть їй з нами спілкуватися. Можна показати картки або інший наочний матеріал.

- Їжа. Є предметом навчання, коли дитина усвідомлює, що саме вона їсть.

- Заняття за розкладом. Дуже важливо не забувати про системність та послідовність.

Наступним дієвим методом є складові частини кола спілкування:

різноманітні види привітання, різноманітні види знайомства та вивчення імен учасників групи, вправи на звуконаслідування, вправи-імітації, вправи для формування правил роботи в групі, вправи для збагачення словникового запасу, вправи для розвитку сенсорної системи, вправи для розвитку емоційно-вольової сфери.

Коло спілкування зближує дітей, допомагає їм відкритися. Збагатити коло спілкування також допоможуть:

- Вправи для спостереження за явищами природи.
- Вправи для розуміння календарної системи.
- Вправи для розуміння соціального блоку (дні народження, традиційні свята).

- Вправи для розуміння емоційних та емпатійних відчуттів (розглядання історій, казок), оскільки сучасна соціальна ситуація не завжди сприяє задоволенню потреб молодших школярів в емоційних переживаннях, збагаченню їх яскравими враженнями, неповторними образами навколишнього середовища. Втрачено багато сімейних традицій, які дають дитині наповнене глибоким духовним сенсом емоційне життя. Композиція казки, яскраве протиставлення добра і зла, фантастичні образи, виразна мова, динаміка подій робить її особливо цікавою і хвилюючою для дітей.

Добре розвинути експресивне мовлення молодших школярів допоможе логоритміка. Логоритміка – це низка вправ, завдань, ігор, що поєднують у собі музику і рухи, музику і слово, музику, слово і рухи. І все це спрямовано на розв’язання корекційних, освітніх, а також оздоровчих завдань. Вона розвиває почуття ритму, а ритм – це склад, а склад – це слово, а слово – це читання і письмо. Під час навчання грамоти логоритміку можна проводити на 10-й і 20-й хвилинах уроку протягом 2-3 хвилин для розвитку дрібної моторики рук та засвоєння вивченої букви зі словесним супроводом і відповідними рухами. Наприклад, можна використати такі вправи з логоритміки:

Буква А

А маленька наша Алла (1)

Рушничок на річці прала. (2)

Мама Аллі говорила: (3)

- Ти б його уже сушила! (4)

Але Алла тільки прала: (5)

Як сушить, вона не знала. (6)

1. В. п. – руки на поясі

1 – нахил тулуба вперед до горизонталі, руки вперед, голова назад.

2 – В. п.

3-4 – те саме.

2. В. п. – стійка: ноги нарізно, руки зігнуті перед грудьми, кисті стиснуті в кулаки.

1-4 – тертя кулака об кулак (імітація прання).

3. В. п. – основна стійка.

1-4 – нахили вперед, назад.

4. В. п. – основна стійка.

1 – поворот тулуба вправо, руки вверх.

2 – В. п.

3-4 – те саме вліво.

5. В. п. – руки на поясі.

1-4 – нахили голови вправо, вліво (імітація полоскання білизни).

6. В. п. – руки на поясі.

1-4 – нахили голови вправо, вліво, руки перед грудьми, кисті вверх – стріпування кистями.

Описані вправи знімають напруження м'язів рук і передпліччя.

Буква В

Веселі вишні вкрили віти, (1)

Виблискують з гущавини. (2)

Василько воду ллє на квіти, (3)

Щоб вищі вирости вони. (4)

1. В. п. – руки до плечей.

1-4 – піднімання правої, лівої рук угору з поверненням у в. п. Погляд на руки.

2. В. п. – руки за спиною.

1-4 – нахили голови вліво і вправо.

3. В. п. – руки на поясі.

1-4 – руки через сторони вгору і повернення у в. п. Погляд на руки.

4. В. п. – основна стійка.

1– руки вгору, піднятися на пів пальці.

2 – присід, руки на коліна.

3-4 – те саме, що на 1-2.

Комплекс виконується, сидячи за партою. Вправи підвищують рухливість хребта.

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку гарно сприймають музичні заняття. Це допомагає сформувати певні невербальні засоби спілкування, міміку, жести, інтонацію, ритмічну сторону мовлення.

Ще один дієвий метод – театральна студія. Коли дитина з порушенням інтелектуального розвитку приміряє певну роль, вона не лише вивчає слова, а й проймається всім, що робить. Їй стає цікаво, вона почувається змотивованою.

І найголовніше в роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями – це робота над спілкуванням у колективі. Коли діти розуміють один одного, вони отримують таке спілкування, від якого неможливо не отримати позитивний ефект.

Організація розвивального мовленнєвого середовища потребує врахування вікових, індивідуальних особливостей учнів та на скільки вільно дитина з особливими освітніми потребами буде почуватися в інформаційному, діяльному середовищі. Тому, практичне вирішення завдань мовленнєвого розвитку учнів з порушенням інтелектуального розвитку потребує ґрунтовної психолого-педагогічної основи для організації освітнього процесу та створення розвивального мовленнєвого середовища.

Продуктивною формою мовленнєвого розвитку є вільна діяльність учнів у спеціально організованому освітньому просторі. Цьому сприяють створені в класі навчальні осередки, організовані за новими стандартами початкової школи: осередок навчально-пізнавальної діяльності, тематичний, гри, досліджень, бібліотечний, відпочинку, художньо-творчої діяльності, вчителя, а також – етнографічний.

Осередок навчально-пізнавальної діяльності (Рис. 1, Рис. 2). Саме тут діти здійснюють свої перші відкриття та роблять упевнені кроки у навчанні.

Рис. 1

Рис 2

Тематичний осередок (Рис. 3, Рис. 4) збирає всіх на ранкові зустрічі, де обговорюються щоденні новини, тема тижня та дня. Робота з календарем природи тісно переплітається з народним календарем.

Народний календар – це енциклопедія знань про життя людей праці, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища. Використовуючи календарний фольклор для дітей, який містить твори, пов’язані з природою, календарними датами, твори, що мають сезонний характер, привчаємо дітей помічати поезію навколишньої природи в усі пори року. Значну його частину складають колядки, щедрівки, веснянки. Власне, дитячий календарний фольклор – це заклички явищ природи, промовки до комах, птахів, тварин. Саме тут є можливість розширювати знання дітей про пори року засобами фольклору, коли вчимося відгадувати загадки, промовляємо чистомовки, а ще під час розповіді про пори року розвиваємо дрібну моторику рук, перекочуючи предмети від Весни до Літа, від Літа до Осені, від Осені до Зими, від Зими до Весни. Знання ознак різних пір року дозволяє дитині під час спостереження за погодою підібрати та вимовити народну приказку чи прикмету. Все це розвиває її мовленнєву компетентність.

Рис. 3

Рис. 4

Саме в діяльності розвиваються мовленнєві навички і формуються мовленнєві вміння. Провідною діяльністю дитини молодшого шкільного віку, яка має порушення інтелектуального розвитку, є гра, тому формувати мовленнєву компетенцію дитини слід у мовленнєво-ігровій діяльності, заснованій на розвитку дитячого мовлення засобами гри з використанням наочного матеріалу та різних ігрових атрибутів. Відповідне розвивальне середовище забезпечує осередок гри, де зібрано різноманітний ігровий матеріал, що сприяє розвитку мовлення дітей (ігри з прищипками, лото, різні види театрів (настільний, пальчиковий, рукавички), елементи

декорацій, обладнання для сенсорного розвитку (гудзикотерапія, пісочна терапія). (Рис.5).

Мирилки та лічилки вчать правилам гри, заохочують та зацікавлюють. А урізноманітнюють ігрову діяльність етноіграшки – розвиваючі іграшки з частинкою української душі. Знайомий серцю орнамент дарує тепло, знайомить дитину з рідною культурою. А ще вони розвивають дрібну моторику, уяву, образне мислення та мовлення дитини.

Рис. 5

Осередок досліджень – це місце та обладнання для експериментування з водою, камінням, піском, повітрям (Рис. 6).

Рис. 6

Рис. 7

Бібліотечний осередок «Читайлик» (Рис. 7), де зібрані книги для позакласного читання та інша художня література для молодших школярів, веде маленьких здобувачів освіти пізнавати глибини української народної казки.

І знову казка. Народна казка посідає важливе місце в освітній діяльності початкової школи. Адже в ній знайшли відображення взаємини між людьми, мораль і етика народу, картини з життя природи. Казки відзначаються великою простотою й дохідливістю розповіді, майстерним розгортанням сюжету, емоційною силою, яскравою образністю і барвистою мовою. Інтелектуальні, моральні та естетичні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, що пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення. А під впливом почуттів дитина починає мислити словами.

Художній осередок містить обладнання для художньо-творчої діяльності, зразки дитячих робіт (Рис. 8). Тут діти ліплять посуд для Лисички та Журавля із казки, вчаться розмальовувати квітами піч, вирізають свої перші витинанки, розписують писанки, прикрашають кетягами калини сорочку-вишиванку за допомогою техніки пальчикового малювання. А ще - розкривають таємниці гончарства, пізнають чудеса лозоплетіння, знайомляться з професією коваля або просто прикрашають матусині портрети.

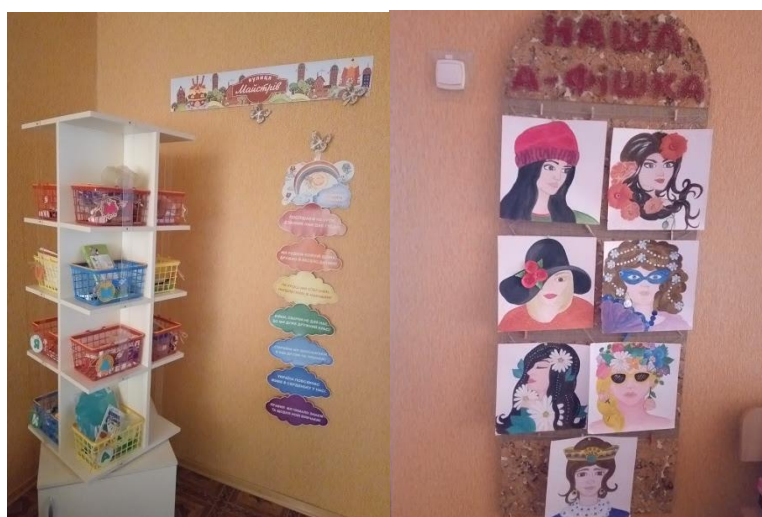

Рис. 8

Створений етнографічний осередок (Рис. 9) знайомить з народними іграшками, макетом житла, предметами побуту українського народу. Він не тільки розвиває у дітей естетичний смак та формує національно-патріотичні риси, а й сприяє мовленнєвому розвитку молодших школярів.

(Рис. 9)

В куточку тиші облаштовано місце для усамітнення, де дитина може побути наодинці, перепочити, а під час денного сну можна послухати колискову чи казку, а можна засинати під шум дощу, шепіт листя, музику вітру чи морських хвиль (Рис. 10).

Рис. 10

Рис. 11

За Концепцією Нової української школи важлива увага приділяється вивченню лексичного матеріалу та його зв'язку з вивченням всіх інших предметів. Для розвитку в дітей читацьких умінь і навичок використовується методика «Щоденні 5». Ця методика передбачає щоденне застосування учнями в освітньому процесі п'яти видів діяльності, до яких належить робота зі словами. Важлива складова роботи зі словами - «Стіна слів», що є дієвим методичним інструментом для візуального підтримання грамотності учнів (Рис.11).

«Стіна слів» – це місце у класній кімнаті, де розміщені тематичні групи слів,

що вивчаються учнями відповідно до теми тижня (1 клас), теми місяця (2-3 класи). Під час навчання діти мають змогу користуватися ними, звертати увагу на написання, тлумачення з метою кращого запам'ятовування.

Особливість цього виду діяльності полягає ще й у тому, що в основу сприймання покладено ціле слово. Прийоми методу цілого слова у поєднанні зі звуковим аналітико–синтетичним методом сприяють зоровій та зорово–слуховій пам'яті дитини, що, в свою чергу, полегшує формування в дитини вміння читати.

«Стіна слів» завжди перед очима учнів, а взаємодія зі словами з «Стіни слів» щоденна. Для цього використовуються ще й як візуальні (образи), так і аудіальні (звуки, мелодії) та кінестетичні (відчуття) засоби.

Діти розглядають картинки у супроводі бесіди, слухають невеличкі художні чи музичні твори, також можливі дидактичні ігри – досить поширений метод словникової роботи. Словникові ігри проводяться з іграшками, предметами, картинками та на вербальній основі. У словникових дидактичних іграх дитина опиняється в ситуації, коли вона вимушена використовувати раніше набуті знання та словник у нових умовах. В основі цієї роботи лежить чуттєвий досвід дітей. Дитина має можливість побачити, понюхати, обстежити предмет чи явище. Відчуття та наявність наочного образу стимулює мовленнєву активність дітей.

На допомогу вчителю прийдуть настільні ігри на липучках, які можна виготовити самостійно, використовуючи ідею групи «Розвиваючі ігри для дітей» [17].

Гра «Консервуємо знання» (Рис.12) дає можливість відповідно до певної теми знаходити та прикріплювати картинки, таким чином, сприяє розвитку дрібної моторики та словника дитини.

Рис. 12

До тематичного тижня «Професії» чи «Транспорт» можна використати гру «Будівля – машина – водій» (Рис.13). Дитині потрібно назвати вид транспорту, де його можна побачити, хто ним керує, як називається професія тієї чи іншої людини.

Розвиваємо у дітей дрібну моторику, вивчаємо свійських тварин, розвиваємо мовлення, активізуємо словниковий запас за допомогою гри «Хто заховався за парканом?» під час тематичного тижня «Світ тварин» (Рис. 14).

Рис. 13

Рис. 14

Цікавою є також гра на розвиток мовлення, мислення, пам'яті «Зоопаровозик», в якій будь-яку картинку дитина складає за зразком (Рис. 15).

Рис. 15

До тематичного тижня «Моя родина» можна використати гру, яка називається «Родина» (Рис. 16).

Рис. 16

Дитина називає членів родини, прикріплює силуетні картинки відповідно до зображення, досліджує мовлення (називає перший звук у слові, вправляється в правильній вимові та наголошуванні слів), ділиться своїми почуттями та емоціями, пригадуючи події з життя.

Універсальною є гра «Що сниться ведмедикові?», оскільки її можна використовувати до кожного тематичного тижня, підбираючи відповідні слова та картинки (Рис. 17).

Рис. 17

Отже, для успішної реалізації завдань з розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями має бути створена спокійна, доброзичлива атмосфера, а також відповідне розвивальне середовище.

РОЗДІЛ 3. МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

3.1. Використання ілюстративного та мовного матеріалів Букваря як засобу розвитку мовлення молодших школярів

Особлива роль у розвитку і вихованні особистості молодшого школяра належить мовно-літературній освітній галузі, оскільки мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Основна мета мовно-літературної галузі полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво необхідних завдань. [22, с. 6]

Важливою складовою загального змісту початкової освіти дітей з інтелектуальними порушеннями є інтегрований курс «Навчання грамоти». У процесі навчання грамоти створюються передумови для мовленнєвого, інтелектуального розвитку, формування морально-естетичних уявлень і понять, збагачення почуттів, виховання потреби у спілкуванні та читанні, що є підґрунтям для повноцінної соціалізації дитини з інтелектуальними порушеннями. Водночас із розвитком основних видів мовленнєвої діяльності в початкових класах для дітей з інтелектуальними порушеннями розв'язуються й корекційно-розвивальні завдання, спрямовані на корекцію порушень пізнавальної діяльності (сприймання, уяви, пам'яті, уваги, мовлення й мислення), емоційно-вольової сфери, розвитку артикуляційної моторики та координації рухів та ін. Саме тому, спеціальним завданням інтегрованого курсу «Навчання грамоти» визначено формування та корекція зв'язного мовлення, що має відбуватися в тісному зв'язку з розвитком пізнавальної, сенсорної діяльності дітей на основі розвитку предметно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення, спостережливості, уваги тощо.

Головна мета з розвитку усного мовлення (говоріння) – навчати школярів взаємодіяти усно та з допомогою альтернативних засобів комунікації, будувати власні висловлювання (у вигляді простих коротких речень); формувати у них

елементарні навички діалогічного та монологічного мовлення. Слід також навчати учнів правильно, емоційно сприймати мовлення дорослих і однолітків, використовувати під час спілкування різні засоби: природні жести, міміку, інтонацію тощо. Необхідно залучати школярів до діалогу, участі в колективних видах роботи, до розуміння змісту прочитаного вчителем тексту; залучати їх до спеціально створюваних ситуацій, які спонукали б їх висловлюватися, виявляти відповідні емоції.

Однією з основних умов успішного навчання в цей період є: зробити уроки навчання грамоти цікавими; прищепити бажання вчитися; сприяти становленню пізнавального інтересу та розвитку мовленнєвої діяльності. Цій меті слугує сучасний підручник для навчання читанню «Буквар». Це перший підручник, з яким працює дитина, прийшовши до школи, перша сходинка до вивчення української мови і літературного читання в початковій школі.

Саме з уроків навчання грамоти розпочинається її шкільне життя, на них вона вчиться читати і писати, відкриває для себе шлях до освіти. На сучасному етапі розвитку суспільства Буквар – це цікавий, змістовний, добре ілюстрований підручник, який розвиває мовлення, пізнавальні інтереси школярів, спонукає замислюватись, вчить порівнювати, зіставляти, узагальнювати. Він є основним посібником для розвитку усного мовлення першокласників.

У ньому розміщений ілюстративний матеріал – «апарат орієнтування», правильне використання якого в освітньому процесі відіграє важливу роль для розвитку комунікативних умінь молодших школярів (Таблиця 1).

Кожна ілюстрація є наочною опорою мислення учнів, тісно пов'язана зі змістом представленого матеріалу, є носієм певної інформації, а також важливим засобом виховного впливу. Ілюстративний матеріал покликаний посилювати пізнавальний, естетичний, емоційний та інші аспекти навчального матеріалу підручника. Малюнки Букваря дають можливість пов'язати навчання з життям, служать наочним матеріалом для сприймання та розуміння текстів.

Таблиця 1. Аналіз ілюстративного матеріалу підручника «Буквар» [7] та його значення для розвитку мовлення першокласників

Домінуючі методичні можливості ілюстративного матеріалу	Використання малюнків у методичному апараті підручника	
	кількість	%
Ілюстрації, які сприяють засвоєнню слів.	на кожній сторінці підручника	100
Ілюстрації для складання речень.	до кожної схеми речення	100
Ілюстрації, які розкривають зміст текстів, рекомендованих для читання.	до кожного тексту	100

Наведені в Таблиці 1 дані показують, що автор Букваря приділяє достатньо уваги процесу засвоєння учнями лексичного змісту слова. Слово є одним із найважливіших об'єктів уваги підручника, оскільки:

1. Прослідковується збагачення, уточнення, активізація словника, робота над правильністю мовлення.
2. Зміст Букваря спрямований на ознайомлення учнів зі словами–назвами предметів, а також на формування умінь співвідносити слово й зображення відповідного предмета.

На добукварний період у Букварі відведено сторінки 3-26, зміст яких спрямований на виконання завдань:

- розвивати усне мовлення першокласників (уміння слухати й розуміти мовлення, говорити);
- формувати початкові уявлення про склад, наголос;
- формувати початкові уявлення про слово;
- формувати початкові уявлення про речення.

Відповідно до завдань добукварного періоду у Букварі дібрано матеріал, призначений для роботи над зв'язним мовленням, реченням, словом та його складовою будовою.

Об'єктом вивчення на початку добукварного періоду є слово. За допомогою слова, кількох слів можна висловити думку про когось або про щось. Першокласники вчаться складати речення, виділяти слово з мовного потоку, ознайомлюються зі способом умовного позначення слова, речення. Кольорові предметні малюнки у Букварі дають можливість навчати дітей аналізувати предмети за формою, розміром, кольором, добирати до них слова-ознаки, складати речення. На розворотах Букваря подається матеріал для словниково-логічних вправ. Так, у добукварній частині вчитель має змогу дати учням уявлення про такі родові назви: шкільні меблі [7, с. 4] та шкільне приладдя [7, с.5], іграшки [7, с.7], овочі та фрукти [7, с.12-13], продукти [7, с.14-15], свійські тварини [7, с.16], мешканці лісу [7, с.17], одяг [7, с.18]. Перелічені родові назви дають можливість доповнити їх іншими предметними малюнками, тематичними таблицями, натуральними предметами.

У добукварний період у першокласників формуються початкові вміння здійснювати різні види мовного аналізу:

3. Складовий, синтаксичний (визначати кількість слів у реченні за поданими графічними моделями, знаходити початок і кінець речення).

4. Розроблена система звуко-складових моделей слів.

5. Вводиться поняття «наголос», «наголошений склад».

Букварному періоду в Букварі відведено сторінки 27-207. У букварний період основною мовною одиницею, яку вивчають першокласники, є буква та її абеткова назва. Вивчення букви здійснюється на основі звуковимови тих звуків, які вона позначає. На сторінках Букваря запропонований матеріал для читання складів, колонок слів, речень, текстів. Підручник пропонує певну кількість вправ та завдань, які слугують підготовкою до свідомого читання. Прикладом таких вправ є робота зі складовими таблицями, анаграми [7,с.63], читання слів з пропущеними буквами [7, с.68, 70, 73, 78, 79, 90, 93, 98-99, 122-123, 137]; ігри: «Склади слова» [7, с.84], «Де д?» [7, с.76], «Багато-один» [7, с.97], «Прочитай слова в парі» [7, с.168].

Тексти підручника, призначені для читання, представлені різними літературними жанрами і видами словесності. Це казки, вірші, коротенькі тексти. До кожного тексту виокремлені слова для словникової роботи.

Також на сторінках Букваря розміщені зразки народної творчості – приказки, прислів'я, загадки.

Сюжетні ілюстрації та малюнки до текстів з читання підсилюють емоційний рівень твору, сприяють підвищенню інтересу до змісту тексту, допомагають його зрозуміти, складати розповіді або проводити бесіди за ними.

Текстовий, ігровий та ілюстративний матеріал Букваря є необхідним інструментом для мовленнєвої практики першокласників.

Народознавчі мотиви на сторінках Букваря та їх роль у мовленнєвому розвитку першокласників.

У Типовій освітній програмі для учнів 1-го класу з інтелектуальними порушеннями зазначено, що одними із завдань забезпечення початкового рівня комунікативної компетентності з урахуванням інтересів і можливостей учнів є залучення до національної культури народу, мова якого вивчається; сприяння розумовому, моральному, соціокультурному та естетичному розвитку особистості [21, с.8]. Тому, ми покликані оберігати дитину від злого, цинічного, руйнівного впливу, вирощувати в її душі паростки справжніх моральних цінностей, приохочувати до джерел народної культури.

Активними чинниками формування мовленнєвої особистості є національна свідомість та самосвідомість (О. Вишневський, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.). Від ступеня їх сформованості залежить успішний розвиток мисленнєво-мовленнєвої діяльності особистості. Мислення особистості, що розвивається в середовищі культури рідного народу, набуває специфічних національних рис. У зв'язку з цим використання багатой скарбниці словесної творчості народу в організації мовленнєвої діяльності школярів сприятиме розвитку національно-мовної свідомості, яка, на думку психологів, не допускає чужомовних елементів, суржикових утворень, калькування, а формує в мовленнєвої особистості власне українські якості мовлення, його правильність і чистоту. Мислення і мовлення,

перебуваючи в постійній залежності, взаємозв'язку, не тільки продукують одне одного, а й формують психологічний та експресивний стан людини. Зважаючи на викладене вище, можна стверджувати, що матеріалами, які розвивають наочно–образне і дієве мислення, а згодом і словесно-логічне або понятійне мислення молодшого школяра, можуть слугувати наочні зразки матеріальних здобутків української народної культури (ремесел, промислів, декоративно-ужиткового мистецтва тощо). Народознавчі засоби емоційно насичені, яскраві, збуджують уяву, пізнавальну активність дитини, дозволяють здійснювати процес формування мовленнєвих умінь та навичок в єдності почуттєвого й раціонального і є невичерпним джерелом для різних мовленнєвих вправ, що розвивають мислення.

Проаналізуємо, як наповнені народознавчим матеріалом сторінки Букваря.

У добукварний період єдиним народознавчим матеріалом підручника є запропоновані учням тематичні малюнки з українських народних казок «Курочка Ряба» та «Ріпка» [7, с.24-25]. Але, розпочати народознавчу роботу можна вже з першої сторінки підручника. Останні роки у свій перший шкільний день першокласники приходять до школи у вишиванках. Розпочинається знайомство з Буквариком віршем Марійки Підгірянки «Школа». На ілюстраціях до вірша зображені школярі. В їхньому одязі жодного національного елемента не знаходимо. Тому маємо можливість розширити знання учнів, використовуючи життєвий досвід та сучасний демонстраційний матеріал. Опрацьовуючи тему «Ігри та іграшки» [7, с.7], ми маємо можливість ознайомити дітей з народними іграшками, про які в Букварі не згадується.

В букварний період найбільше народознавчого матеріалу подано для вивчення літер. Про хліб на вишитому рушнику та українську хату можемо розповісти під час вивчення букви «Х» [7, с.40-41]. Вивчаючи літеру «К», читаємо про калину та знайомимося з давнім жіночим ім'ям Килина, а також, опираючись на ілюстративний матеріал, розповідаємо про український віночок [7, с.63]. Літера «Й» знайомить першокласників з рідним краєм, мальвами [7, с.93]. Про українські квіти дітям також розповість текст «Наш квітник» [7, с.94]. З Державними символами України діти ознайомляться на с.114, вивчаючи літеру «Ї». А далі вони прочитають про Київ,

розглянуть український національний одяг, який їм представить «мала українка» [7, с.117]. Працюючи з літерою «Ч», першокласники дізнаються про вишитий чорними та червоними нитками український рушник [7, с.119]. Вивчаючи букву «Щ», ми поговоримо про українські страви та українські народні традиції [7, с.130-131]. Починаючи з с.149 і завершуючи с.151, діти знайомляться з темою «Рід. Родина». Закінчується букварний період текстами про найвідоміших українських письменників Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку та їхніми творами [7, с.163, с.173, с.177], а також народознавчим текстами «Жито» [7, с.160], «Червона калина» [7, с.166], віршами «Гопак» [7, с.169], «Писанка» [7, с.170]. Обговорити народні звичаї спонукають ілюстрації до теми «Народні свята» [7, с.171]. З с.190 по с.203 у Букварі розміщені українські народні казки.

На сторінці 84 діти знайомляться з першим прислів'ям, на сторінці 105 – з першою приказкою, а на сторінці 96 відгадують першу загадку з Букваря. Найбільше в підручнику подано загадок [7, с. 96, 112, 122, 124, 126, 129, 134, 136, 142, 156, 167, 184, 186]. Прислів'я [7, с.84, 165, 170, 175] і приказки [7, с.105, 125, 132, 151] – в однаковій кількості.

Очевидно, що друга частина підручника більше наповнена народознавчим матеріалом. Як бачимо, зразки фольклору, народознавчі мотиви різноманітні, їх кількість є достатньою для першого підручника молодших школярів. І це свідчить про те, що Буквар – справжня українська книга, адже враховано головну закономірність процесу пізнання: від свого – до чужого, від близького – до далекого, від національного – до світового. Крім того, малюнки і тексти окремих сторінок Букваря розкривають безмежні можливості для творчості вчителя у використанні народознавчих засобів.

Отже, початкова школа сьогодні – це той фундамент, на якому будується цілісна система наскрізного виховання свідомого громадянина і патріота. Щоб діти стали народом, творцями своєї долі, необхідно, аби вони міцно засвоїли духовність, культуру рідного народу, глибоко перейняли його національним духом, способом мислення і буття. А без вивчення української мови, традицій, культури, звичаїв

рідного народу це зробити неможливо. Адже, мова є духовною основою кожної нації і відіграє особливу роль у вихованні патріотичних почуттів дітей.

Справжнє національне виховання молодших школярів без народознавства неможливе. Дитина повинна перебувати під виховним впливом матеріальної та духовної культури свого народу. Це необхідно для найповнішого розвитку її природних нахилів, розвитку здібностей, виявлення етнопсихологічних особливостей. І тут дуже важливо прагнути до того, щоб знання з народознавства не стали обмеженими рамками одного якогось уроку чи свята: походили у вишиванках, поспівали пісень і все. Необхідно, щоб вони активізовувались, повторювались, розширювались у процесі навчання. А вміння вчителя допоможе уникнути примітивності й надокучливості, оскільки весь матеріал буде представлений дітям цікаво, захоплююче, по-сучасному, «зачепить за живе». Тільки за цієї умови – при сплаві знань і почуттів – можна виплекати переконання. І народознавство дає для цього якнайширші можливості.

Впровадження елементів народознавства в освітній процес школи першого ступеня допоможе сформувати в школярів національну свідомість, гордість за свою історію, культуру, свій родовід; сприятиме формуванню в кожного здобувача освіти загальнолюдської моралі.

3.2. Дидактична скарбничка.

Розвиток мовлення в період навчання грамоти здійснюється не тільки в процесі роботи над сторінками Букваря, а ще й в роботі з предметними, сюжетними малюнками; у зв'язку із слуханням із вуст учителя віршів; під час перегляду кінофільмів, відвідування вистав лялькового театру; при розгляді картин, малюнків; під час проведення екскурсій, прогулянок.

Також надзвичайно важливим інструментом для мовленнєвого розвитку першокласників є використання додаткових навчальних посібників з яскравими ілюстраціями та різновидами завдань, які забезпечують загальний розвиток дитини, її емоційної та чуттєвої сфери, формують навички читання, виховують почуття любові до рідного слова, своєї мови, культури, до рідного краю. А також зберігають і підтримують бажання вчитися.

З цією метою і було створено дидактичний посібник «Бабусине слово» (додаток 6), який несе рідне слово – багате і кольорове, тепле і лагідне, милозвучне і таємниче.

У посібнику «Бабусине слово» до кожної літери алфавіту підібрані слова з народознавства. Кожне слово поділене на склади, що дає можливість напівголосно проговорювати слова складами, або читати по складах. На кожну букву відведений сторінковий розворот, наповнений різними завданнями.

Всі завдання умовно можна поділити на дві групи. До першої групи належать ті, що є матеріалом для читання та слухання. Наприклад, на кожній сторінці є невеличкі ілюстровані віршовані тексти, лічилки, мирилки, забавлянки, є скоромовки та загадки. Під рубрикою «Мовні перлинки для кожної дитинки» розміщені прислів'я та приказки (додаток 6, с.77, с.87, с.109, с.114, с.119, с.124). Також зустрічаються завдання виду: «Прочитай і знайди відповідну картинку» (додаток 6, с. 72), «Прочитай та відгадай» (додаток 6, с.74), «Прочитай та знайди помилку в реченні» (додаток 6, с.79).

До другої групи належать завдання, які охоплюють такі види роботи як: «Пригадай казку» (додаток 6, с. 76-77, с.89, с.94, с.98) або «Відгадай з якої казки» (додаток 6, с.110, с.120), «Розшифруй та об'єднай одним словом» (додаток 6, с.77, с.99), «Підкажи словечко» (додаток 6, с.111, с.125), «Встав пропущені букви» (додаток 6, с.76, с.84), «Склади речення зі слів за схемою (додаток 6, с.79), «Знайди слова» (додаток 6, с.92), «Розшифруй» (додаток 6, с.104). Є також завдання виду: «Спробуй приготувати з мамою» (додаток 6, с.78), «Поділися своїм сімейним рецептом» (додаток 6, с.99), «Розмалюй» (додаток 6, с.112), «Пофантазуй та намалюй» (додаток 6, с.83), «Спробуй виготовити свою витинанку» (додаток 6, с.76), «Послухай пісню» (додаток 6, с.119) або «Заспіваймо разом» (додаток 6, с.121). На с.102, с.118, с.120 розміщений ігровий матеріал.

Розміщені на кожній сторінці посібника слова для словникової роботи з малюнками-поясненнями значення цих слів збагатять лексичний запас учнів. В подачі ілюстрацій прослідковується дотримання єдиного стилю.

Всі завдання (навчальні, розвивальні, творчі, ігрові) спрямовані на розвиток мовних здібностей учнів в процесі колективної та індивідуальної роботи.

3.3. Використання коректурних таблиць для мовленнєвого розвитку дітей, які мають інтелектуальні порушення.

«Я думаю картинками. Слово для мене – як друга мова. Я перекладаю як вимовлені, так і написані слова в повнокольорові фільми в комплекті зі звуком, які програву в голові на кшталт відеокасети. Коли хтось говорить зі мною, його слова умить перетворюються на картинки.»

Темпл Грандін, активістка захисту прав людей з РАС

«Дайте дитині малюнок і вона заговорить», – писав К.Д. Ушинський

В історії дидактики науковці і практики неодноразово зверталися до різноманітного використання предметних картинок, зокрема й у вигляді таблиць. У сучасній дошкільній освіті для формування уваги й спостережливості, розвитку пізнавальних, математичних умінь, уміння орієнтуватися в просторі використовують коректурні таблиці.

Назва «коректурна таблиця» походить від назви таблиць для психологічних тестів, заповнених буквами або цифрами. Працюючи з такою таблицею, учасник тренінгу викреслює задані символи. Науковці використовували такі таблиці ще в ХІХ ст. Із часом їх пристосували до роботи з дітьми, символи замінили картинками.

Робота з коректурними таблицями полягає у знаходженні максимальної кількості зв'язків між її елементами, а саме:

- кількість;
- форма;

- номер по порядку;
- розмір;
- колір;
- розташування.

Цікавий досвід застосування коректурних таблиць накопичено й описано логопедами і дефектологами дошкільних закладів освіти, а в початковій освіті – грузинським педагогом-новатором Шалвою Амонашвілі.

Використання коректурних таблиць для корекційно-розвивальної роботи в освітньому середовищі спеціальної школи у ситуації створення дидактично-методичного супроводу могло б стати одним з ключових засобів збагачення пізнавального досвіду та мовленнєвого розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Коректурні таблиці – це інформаційно ігрове поле з різною кількістю клітинок, заповнених предметними картинками (цифрами або буквами; цифрами і буквами; символами чи знаками, геометричними фігурами). Картинки добирають за змістом тематично. Тематична палітра коректурних таблиць може бути досить широкою. Вона майже не змінюється в різних вікових групах, розширюється лише змістове наповнення та урізноманітнюються зв'язки між елементами теми.

Рис.18

Кожну клітинку коректурної таблиці доцільно пронумерувати і підписати друкованим шрифтом – це розширить розвивальні можливості використання таких таблиць: мимовільно діти запам'ятовуватимуть цифри і образ друкованого слова. Завдяки регулярному використанню коректурних таблиць, діти привчаються запам'ятовувати, так би мовити, «зчитувати» зоровий образ надрукованого слова, зіставляти його з буквеним виразом, що забезпечить оптимальну техніку читання, яка базується на впізнаванні засвоєних раніше друкованих слів. Крім того, це дає змогу використовувати коректурні таблиці не лише для інтелектуальних, пізнавальних,

мовно-мовленнєвих (фонетичних, лексичних, граматичних) завдань, а й для вправлення дітей у математичних уміннях (порахувати, встановити послідовність, порівняти, визначити форму, дібрати предмет-замісник), закріплення орієнтування в просторі («перед», «між», «вище», «нижче», «за»), розвитку уваги та спостережливості молодших школярів, які мають інтелектуальні порушення. Можливо, це і пояснює саму назву «коректурна таблиця» – таблиця, яка дає змогу коригувати сприйняття об'єктів і явищ дійсності: щоразу ті самі об'єкти і явища можна розглядати в новому ракурсі, під іншим кутом зору, звертати увагу на їхні характерні особливості.

Коректурні таблиці можна використовувати в різних форматах життєдіяльності дітей: у спільній партнерській діяльності з дорослими та під час спеціально організованої освітньої діяльності:

- на початку уроку – як засіб активізації психічних процесів і включення дітей у навчально-пізнавальну діяльність.

Це дає змогу не лише активізувати пізнавальні процеси, а й наблизити дітей до тематичного кола питань, над якими працює клас. Так, у процесі проживання теми «Я – мандрівник» доречно використовувати коректурну таблицю «На чому люди подорожують?» (додаток 7, таблиця 1), яка може стати опорою при закріпленні й уточненні знань дітей, при моделюванні проблемної ситуації або виконанні мовленнєво-творчого завдання.

Коректурна таблиця, яку використовують на початку заняття, служить сильним мотивуючим чинником, стимулятором інтелектуальної та мовленнєвої активності.

- в основній частині уроку – для уточнення знань і розширення інформаційно-пізнавального кола уявлень учнів, унаочнення процесу встановлення причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами та явищами дійсності.

Так, під час тематичного тижня «Транспорт», об'єднавши дітей у невеличкі групи, можна запропонувати їм менші за розміром таблиці та різні за змістом завдання. Педагог залучає дітей до спільної партнерської діяльності, в якій вони

могли б застосовувати отримані знання та вміння, закріплюючи їх. Це стане цінним способом удосконалення зв'язного мовлення учнів.

Слід зауважити, що з огляду на різноманітність завдань, які можна опрацьовувати завдяки коректурним таблицям, особливо важливого значення їх використання набуває під час тематичної інтеграції.

Наприклад, працюючи над тематичним тижнем «Світ тварин» та використовуючи коректурну таблицю «Свійські та дикі тварини» (додаток 7, таблиця 17), ми досліджуємо, які тварини є нашими друзями, повторюємо та закріплюємо назви свійських та диких тварин, знаходимо однакові букви в словах, називаємо звуки, працюємо над правильною вимовою приголосних звуків, визначаємо місце звука в слові, викладаємо чи друкуємо слово, пишемо букву (слово), ділимо слова на склади, збагачуємо активний словник. Працюючи з тією ж коректурною таблицею, вдосконалюємо математичні вміння дітей (рахуємо слова, тварин, рахуємо букви в словах, визначаємо найдовше слово, однакові слова за кількістю букв, вчимося порівнювати, розвиваємо просторові уявлення). Під час роботи з коректурною таблицею можливі такі ігрові завдання:

- Яких тварин багато?
- Яка тварина одна? Це дика чи свійська тварина?
- Скільки свійських тварин?
- Скільки птахів у верхньому рядку? Які це птахи?
- Яка із тварин найвища?
- Хто найшвидший у другому ряду?
- Знайди тварину, що зображена справа від кроликів, зліва від коня.
- Виклади стільки трикутників, скільки свійських птахів.

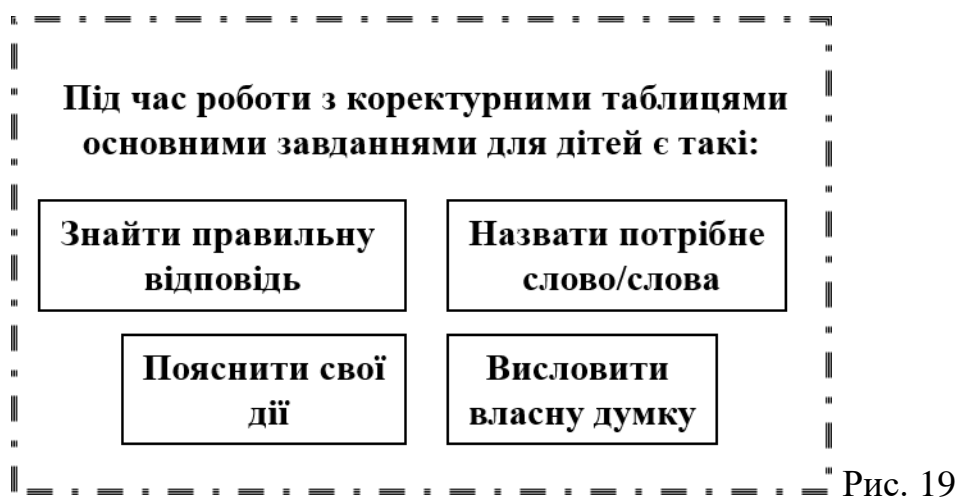
Цілий ряд коректурних таблиць можна розробити відповідно до кожного тематичного тижня у 1 класі (Таблиця 2). Таку ж роботу можна продовжити і в другому, третьому і, навіть, в четвертому класах, відповідно до теми місяця.

Таблиця 2. Тематична палітра коректурних таблиць згідно тематичних тижнів НУШ (додаток 7).

№	Тема тижня	Назва коректурної таблиці
1	Я – мандрівник	«На чому люди подорожують?»
2	Світ захоплень	«Палітра захоплень»
3	Професії	«Цікавий світ професій»
4	Я – дослідник, я – винахідник	«Чому без солі нема долі?» «Корисні речі»
5	Світ рослин	«Як українці люблять калину?» «Овочі–фрукти» «Дерева та кущі» «Квіти»
6	Світ тварин	«Свійські та дикі тварини» «Кого я зустріну в зоопарку?»
7	Весна	«Що нам дарує весна?»
8	Транспорт	«Види транспорту»
9	Навіщо їсти?	«Улюблені страви дітлахів» «Українські страви»
10	Великдень	«Що Великдень нам приніс?»
11	Спорт	«Спортивні речі»
12	Веселка	«Сім кольорів щастя»
13	Моя родина	«У кожного свої справи»
14	Ми – українці	«Обереги» «У світі казок»
15	Літо	«Смачне літо» «Відпочинок влітку»

Технологія роботи з коректурною таблицею нагадує дивовижну іграшку дитинства – калейдоскоп. Трішки повернеш трубу, зрушиш картинку, і з'являється новий візерунок. Скільки не крути, кожного разу узори будуть неповторні.

Так і в коректурних таблицях ігри, вправи, завдання будуть постійно зрушувати, коригувати уявлення дітей про предмети, допомагатимуть комбінувати їх у нові зв'язні блоки та відчувати пов'язаність усього з усім.

Виготовляючи коректурну таблицю, картинки слід добирати не просто групуючи зображення предметів за видовою ознакою, а так, щоб стимулювати розумову діяльність дітей, активізувати психічні процеси: сприймання, увагу, уяву, пам'ять, мовлення, мислительні операції.

Наприклад, до коректурної таблиці «Квіти» (додаток 7, таблиця 16) потрібно дібрати не лише картинки із зображеннями троянди, тюльпана, конвалії і ще 9 різних квітів, а такі, щоб під час роботи з цією таблицею можна було охопити різноманітні й різнорівневі зв'язки квітів як угруповання з іншими елементами буття. Тому при доборі картинок для цієї тематичної таблиці варто врахувати такі аспекти:

- умови та місце зростання квітів;
- час цвітіння;
- способи використання;
- сезонна, святкова «приналежність», якщо така є;
- однорічні чи багаторічні квіти;
- декоративні квіти чи дикорослі;
- люди яких професій доглядають за квітами;

- можливість класифікувати квіти за різними ознаками (колір, форма, розмір).

Тож під час застосування коректурної таблиці «Квіти» ми маємо змогу не лише закріпити й розширити уявлення про квіти, речі, дії та явища, пов'язані з ними, а й забезпечити формування системного бачення квітки як елемента природного й людського світу в різноманітних її взаємозв'язках.

Роботу з коректурними таблицями можна поділити на 3 етапи:

I етап: вчитель оголошує запитання або завдання, діти виконують його, пояснюючи свої дії; вчитель може прокоментувати відповідь, надати додаткову інформацію, уточнити деякі факти. Основне завдання – завдяки уважному слуховому сприйняттю і зосередженому розгляданню таблиці знайти правильну відповідь і назвати правильне слово чи слова.

II етап: запитання чи завдання представлені на картках за допомогою символічних знаків, які діти мають самостійно «прочитати». Дати відповідь на запитання чи виконати завдання діти мають, використовуючи спеціальні фішки (геометричні фігури, дрібні предмети, якими вони накривають картинки-відповіді), а потім прокоментувати результат виконання завдання. Суть розумових дій полягає в тому, щоб не лише знайти в таблиці правильну відповідь, а й виконати додаткові завдання – накрити, розфарбувати, порахувати, зіставити зі схемою, моделлю, символом.

III етап: діти працюють з розлінованою, але не заповненою коректурною таблицею-рамкою і набором предметних картинок-карток, заповнюючи клітинки згідно з усними завданнями дорослого або символічними вказівками на форму (колір, букву, число, величину). Такі завдання розвивають здатність орієнтуватися в таблиці, вправляють у розумінні й правильному вживанні прийменників («між», «за», «перед», «під»), просторових прислівників («вище», «нижче», «справа», «зліва») і прикметників («червоний», «круглий», «великий»). Запитання і завдання передбачають не єдину, а множинну, багатоваріантну відповідь, що спонукає дітей до активного сприйняття зображень, заохочує їх до участі в інформаційній грі за змістом таблиці.

Скажімо, до таблиці «Я – школяр» можна запропонувати дітям з 20 картинок обрати та назвати:

- предмети, які складають у пенал;
- предмети, назви яких починаються з певного звуку, мають певну кількість складів;
- предмети, що довші за якийсь інший предмет;
- предмети, які потрібні для того, щоб намалювати, наприклад, дерево;
- предмети, яким не місце під час читання.

Щоб не втомити дітей потоком запитань, вчитель може сформулювати окремі з них у вигляді завдань:

- серед кількох предметів знайти зайвий;
- продовжити речення, що починається з певного слова з таблиці;
- назвати одним словом низку предметів, зображених у таблиці;
- визначити «сусідів» вказаної картинки;
- встановити закономірну послідовність за певною ознакою (вказати найважчий предмет з трьох названих).

Для посилення розвивального ефекту завдань, вправ потрібно добирати запитання, які спонукають дитину не лише констатувати очевидний факт («Покажи, де зайчик.» чи «Скільки птахів на картині?»), а вчити відшукувати правильну відповідь, аналітично «перебираючи» очима численні варіанти.

Так, під час роботи над коректурною таблицею «У світі казок» (додаток 7, таблиця 15) діти знаходять відповіді на такі запитання:

- Які речі ми можемо побачити лише в казках?
- Які звичайні речі в казках перетворюються на чарівні?
- Які з цих героїв добрі (злі)?
- На що або на кого можуть перетворитися казкові речі чи герої?

Виконують такі завдання:

- назвати казкового героя, який «оселився» праворуч від Колобка;

- назвати казкового героя в чоботях і капелюсі, який «стоїть» попереду хатинки.

Отже, використання в освітньому процесі коректурних таблиць є надзвичайно ефективним засобом розвитку мовленнєвої діяльності, пізнавальної та інтелектуальної активності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Всі ми в дитинстві робили «Сороку-Ворону», «Ладусі», всі боялися «Рогату козу» та «Рака-Неборака», але повторювали їх слова і «лякали» батьків. Та не всі знають, у чому сенс таких вправ, створених талантом нашої народної педагогіки. А виявляється і, навіть, доказано вченими, що тонкі рухи пальців рук позитивно впливають на розвиток дитячої звуковимови та загальних інтелектуальних здібностей.

Мовленнєва діяльність дитини – це складний процес. Дитині потрібно навчитися керувати своїми органами мовлення, сприймати звернене до неї мовлення, здійснювати контроль за мовленням оточуючих і власним. В цьому їй допомагає розвиток функції дрібних м'язів.

Про те, що мануальні (ручні) дії дитини мають особливий вплив на її розвиток, було відомо ще до нашої ери. Доведено, що рухи пальців стимулюють дозрівання центральної нервової системи і прискорюють розвиток мовлення дитини. Коли дитина виконує ритмічні рухи пальцями:

- збуджуються мовні центри головного мозку і стимулюється розвиток мовлення;
- мовлення стає чіткішим;
- розвивається спостережливість, увага, підвищується стійкість уваги, покращується пам'ять;
- тренується уява і дитина вчиться «розповідати руками» цілі історії;
- кисті рук і пальців набувають рухливості і сили, необхідної для оволодіння письмом.

На важливості вивчення та вдосконалення рухової активності у дітей із порушеним розвитком наголошував Л. С. Виготський, що, будучи відносно самостійною, незалежною від вищих інтелектуальних функцій та такою, що легко виправляється, моторна сфера дає багато можливостей для компенсації інтелектуального дефекту [9]. Вчений вказував на зв'язок пізнавальної діяльності й мовлення із розвитком дрібної моторики у дітей із порушеннями мовлення.

Відзначав, що початком розвитку мислення є рука, тому особливі діти потребують особливого підходу до розвитку дрібної моторики рук, оскільки їм властиві специфічні порушення тонких диференційованих рухів, координації. Тож, розвиток рухового апарату, зокрема дрібної моторики пальців рук, є фактором, що стимулює розвиток і мислення, і мовлення.

Коли дитина під час мовлення виконує ритмічні рухи пальцями, різко підвищується узгодженість діяльності лобної й скроневої частини мозку, де розташовані моторний і смисловий мовні центри. Пальчикові вправи з віршами розкривають координацію, гальмують зайві рухи й активізують необхідні.

Працювати потрібно за такою схемою:

- Спочатку показуємо дитині кольоровий малюнок і пояснюємо, як виконувати вправу.
- Виконуємо вправу з дитиною повільно, поступово прискорюючи темп.
- Відпрацьовуємо рухи спочатку правою рукою, потім – лівою, згодом – обома руками разом (щоб обидві півкулі головного мозку могли розвиватися синхронно).
- За необхідністю допомагаємо дитині або вчимо її допомагати собі іншою рукою.
- Слідкуємо, щоб темп мовлення і рухів збігався.

А ще не забуваємо створювати атмосферу гри, позитивний емоційний фон.

Аналіз наукових досліджень, присвячених проблемі розвитку дрібної моторики у дітей, дозволив виокремити основні засоби її розвитку:

1. Масаж – м'які масажуючі рухи і розминання кожного пальчика, долоньки, зовнішньої сторони кисті, а також передпліччя. Доцільно проводити спочатку на одній руці, потім на іншій: погладжування від кінчиків пальців до середини руки із зовнішньої і тильної сторін; розминання пальців: інтенсивні кругові рухи навколо кожного пальця; – інтенсивні рухи великого пальця вперед-назад, вгору-вниз, по колу; згинання-розгинання всіх пальців одночасно; згинання-розгинання руки в кистьовому суглобі; інтенсивне розтирання кожного пальця.

2. Образотворча діяльність – улюблений вид діяльності у дітей молодшого шкільного віку. Більшість дітей люблять і по-своєму вміють малювати. Їх слід вчити малювати широким пензлем товщиною в палець, восковими олівцями, кольоровою крейдою. Дуже зручними є тригранні олівці у дерев'яному корпусі діаметром близько одного сантиметра з м'яким товстим грифелем, які легко утримувати у руці трьома пальцями. Такі олівці не скочуються зі столу, у них не так швидко ламається грифель, що важливо, оскільки у цьому віці діти малюють, сильно натискаючи на олівець. Користуючись такими олівцями, вони швидко навчаться правильно утримувати їх у пальцях, що важливо для розвитку дрібної моторики рук.

3. Ліплення з різних матеріалів (солоне тісто, пластилін, глина, звичайне тісто). Доцільно дітей вчити сплющувати долонькою або кулачком шматочок тіста (масу для моделювання), відщипувати маленький шматочок від великого шматка. Необхідно заохочувати дитину перекладати зліплену невелику кульку з руки в руку, складати шматочки біля тарілки, натискати пальчиками на зліплені кульки - млинці, гудзики (дірочки можна зробити олівцем), надавлювати на ковбаску з одного боку (ложечка), розминати невеликі шматочки, запускати руки у приготовлене тісто для пиріжків. Для дитини молодшого шкільного віку це не лише заняття, що розвиває тактильну чутливість, фантазію, а й ефективно тренує пальці. Окрім очевидного творчого самовираження, у дитини розвивається гнучкість, рухливість пальців і покращується мовлення.

4. Ігри з крупами або «квасолеві ванни». Пропонувати дитині перебирати в різні ємності перемішаний горох і квасолу, а потім і дрібніші крупи; пересипати і перемішувати їх, розтирати в руках. Ігри з крупами дуже корисні і цікаві, тому підійде все, що є під руками: гречка, просо, квасоля, насіння, горох і, навіть, звичайна сіль.

5. Ігри з конструктором, мозаїкою, кубиками (Рис.20), ігри на магнітах (Рис.21), тактильні ігри (Рис.22). Вони покращують дрібну моторику, розвивають кмітливість і творчі здібності.

(Рис.20)

(Рис.21)

(Рис.22)

6. Пальчикова гімнастика і «пальчикові ігри». Пальчикова гімнастика потребує участі обох рук, що дає можливість дітям орієнтуватися в поняттях «праворуч», «ліворуч», «вгору», «вниз» тощо. На початку та в кінці гімнастики необхідно виконувати вправи на розслаблення, щоб зняти зайве напруження у м'язах. Це може бути погладження від кінців пальців до долоні, легке потрушування, помахування руками. «Пальчикові ігри» – це інсценування римованих розповідей, казок за допомогою пальчиків, серед яких відомі ігри «Сорока-ворона», «Ладусі», «Коза-рогата» та багато інших. Ігри і гімнастика для пальчиків допомагають у загальному всебічному розвитку дитини. Пальчикові ляльки можуть бути як дерев'яними, так і м'якими тканинними. Завдяки такому театральному реквізиту, можна не тільки влаштувати ляльковий спектакль, але й потренувати маленькі пальчики.

7. Шнурування (Рис.23) також сприяє розвитку дрібної моторики. Просте шнурування можна зробити самостійно. Потрібно взяти шматок картону, вирізати з нього якийсь знайомий дитині об'єкт (яблуко, їжачка тощо) і зробити по контуру отвори за допомогою диркокола. У ці отвори дитина просовуватиме шнурочки. Також можна пришнурувати один об'єкт до іншого (ялинку та іграшки тощо).

8. Ігри з гудзиками і намистинами – нанизування на нитку, застібання гудзиків на петлі, перебирання пальцями намистинок або гудзиків. Можна нашити на одну тканину гудзики різних розмірів, а на іншу – різні петлі. Дитина тренуватиме пальчики, одночасно розвиваючи кмітливість і засвоюючи поняття «великий-маленький».

Рис.23

9. Пазли – яскраві картинки, які сприяють розвитку уваги, кмітливості, координації роботи очей і рук, дрібної моторики. (Рис.24)

Рис.24

10. Катання долонькою олівців, кульок по столу або іншій поверхні. Таке заняття – додатковий масаж долоньок і покращення координації рухів кисті. Їх можна супроводжувати казками, що складаються у процесі виконання дій. Також для розвитку дрібної моторики доцільно пропонувати дітям виконати наступні завдання:

- плескати в долоні тихо і голосно, в різному темпі;
- нанизувати намистинки на тоненьку стрічку, робити намисто;
- стискати та розтискати кулачки;
- розминати пальцями пластилін, глину;
- катати по черзі кожним пальчиком камінці, намистинки, кульки;
- робити м'які кулачки, які можна легко розтиснути і в які дорослий може просунути свої пальці, та міцні, які не розтиснеш;

– двома пальцями руки (вказівним та середнім) «ходити» по столу, спочатку повільно, а потім швидко. Вправа проводиться спочатку правою, а потім лівою рукою;

– барабанити, постукувати всіма пальцями обох рук по столу;

– махати в повітрі тільки пальцями, не рухаючи долонею;

– застібати гудзики, гачечки, замочки, закручувати кришки, заводити механічні іграшки;

– показувати окремо тільки по одному пальчику;

– нанизувати великі гудзики на нитку;

– зав'язувати вузлики на мотузці;

– закручувати шурупи, гайки.

А ще форми роботи з розвитку дрібної моторики та мовлення можуть включати ігри з кольоровими пластиковими кришечками (Рис.25), з прищіпками (Рис.26), різнокольоровими резинками, трафаретами (рис.27), м'якими магнітами (Рис.28), лото (Рис.29). , доміно.

Рис.25

Рис.26

Рис.27

Рис. 28

Рис.29

Починаючи з першого тематичного тижня «Я – школяр», можна використовувати ігри для розвитку дрібної моторики.

1. «Хто це?» – обривання зайвого паперу по контуру фігури людини (викладання і наклеювання фігури із клаптиків паперу).

Тиждень 6 «Я і моя Батьківщина»

1. Пальчикова вправа «Журавель».

Облітав журавель сто морів, сто земель (кожен пальчик торкається відповідного на іншій руці).

Облітав, обходив, крила, ноги натрудив.

Ми спитали журавля: «Де найкраща земля?» (усі пальчики разом діти кладуть на вирізаний трафарет)

Журавель відповідає: «Краще рідної немає».

Вправа з паличками «Прапорець» (Рис. 30) – викладання з паличок прапорця.

Рис.30

Тиждень 8 «Техніка, яка допомагає»

1. «У світі чудо-речей» – відгадування загадок, складання зображення з розрізаної на 6–8 частин картинки.

1) Він так морозить,

Так старається, –

Що сам від холоду здригається. (Холодильник)

2) Ходить він по килимах,

Водить носом по кутках.

Де пройшов – бруду немає.

Пил, сміття він поїдає. (Пилосос)

2. «Маленький конструктор» – викладання з гудзиків, ниток, паличок, жолудів речей побуту.

3. «Художник» – обведення по контуру різних речей побуту і штрихування їх за зразком.

Тиждень 11 «Мода»

1. «Маленький модельєр» – відгадування загадок та конструювання відгадок із геометричних фігур.

1) Я знайшов аж дві дороги,

По одній на кожну ногу.

А вони нараз звелися

І на поясі зійшлися. (Штани)

2) Однією дорогою йшов,

А дві дороги знайшов.

На руки одягнув

Через шию перемайнув. (Сорочка)

2. «Теплий хутрянний одяг» – обведення трафаретів шуби і шапки та імітування хутра шляхом малювання коротких штрихів і завитків на створеному контурі.

3. «Загубилися ножиці» – обривання зайвого паперу з контурного зображення предметів одягу.

4. «Красивий сарафан у білих горошинках» – наклеювання білих кружечків по всьому кольоровому трафарету сарафана або пластилінографія.

5. «Умілі пальчики» – зашнуровування взуття і зав'язування бантика.

Тиждень 22 «Транспорт»

1. «Що сховано в папірці?» – розгладжування трафарету автобуса, літака, катера з альбомного паперу, обведення, заштриховування.

2. «Розрізні картинки» – складання розрізаних на 6-8 частин картинок, на яких зображені різні види транспорту.

3. «Відгадай» – відгадування загадки і складання з паличок відгадки.

Я не їм вівса, ні сіна

Дайте випити бензину –
 Всіх коней обжену,
 Куди хочеш побіжу. (Машина)

4. Пальчикова вправа «Вертоліт».

Пальці обох рук (окрім вказівних і великих) переплітаються. Вказівні пальці торкаються подушечками. Великими пальцями діти виконують кругові рухи.

Вертоліт, вертоліт
 Вирушає у політ.
 Швидко лопаті крути
 І лети, лети, лети.

5. Пальчикова вправа «Човник».

Пальці рук щільно притиснути один до одного, між долонями залишається невеличкий простір. Поки педагог читає вірш, діти виконують рухи, імітуючи човник, що пливе річкою.

6. «Кораблик» та «Ракета» – викладання кораблика та ракети з лічильних (ватних) паличок (Рис.31).

Рис.31

Тиждень 23 «Професії»

1. «Будівельники» – викладання будиночка з геометричних фігур, ниток, паличок.

2. «Фармацевт» – заготовка і розфасовка пігулок (різних за розмірами кружечків та овалів).

3. «Маляр» – пальчикова вправа «Пензлик». З'єднати всі подушечки пальців руки і рухами пальців та зап'ястка розгойдувати кисть справа наліво, і навпаки. Праворуч – пальці роз'єднувати. Ліворуч – м'яко з'єднувати подушечки пальців.

Стіл, стілець, вікно і лаву

Я пофарбував на славу.

Киця лагідно муркоче –

Фарбуватись також хоче.

4. «Лікар-окуліст» – викладання з паличок, ниток, гудзиків букв різної величини для перевірки зору.

5. «Ткаля» – плетіння килимка зі смужок кольорового паперу.

6. «Кухарі» – обривання по контуру фігурок овочів і фруктів із готових геометричних фігур.

Ми веселі кухарі,

Страви знаєм будь-які.

А, щоб їх приготувати,

Фрукти й овочі згадати.

Тиждень 27 «Навіщо їсти»

1. Пальчикова вправа «Печу, печу хлібчик».

Діти загинають лівою рукою пальці правої, починаючи з вказівного.

Печу, печу хлібчик

Дітям на обідчик,

Цьому – булочку,

Цьому – бубличок,

Цьому – пиріжок,

А цьому – маківничок.

Шусть в піч.

2. «Пекарі» – обривання по контуру фігурок хлібобулочних виробів із подальшим розфарбовуванням і наклеюванням в альбом.

3. Пальчикова гра «Тісто місили».

Насипати в посудину горох або квасолю. Дитина занурює туди руки й зображує, як місять тісто.

Тісто місили,
У піч посадили.
Будуть із печі
Пироги малечі.

4. «Приготуємо борщ та компот» (Рис.32).

У кошику знайти предмети, упізнати їх на дотик і сказати, що з них готують.

Рис.32

5. «Чарівні малюнки» – малювання посуду пальцем на піску або обведення по контурах різних видів посуду, штрихування.

6. «Склеїмо глечик» – складання картинки глечика, розрізаного на частини.

Тиждень 29 «Світ тварин»

1. «Маленький конструктор» – викладання кошеняти, цуценяти, поросяти з готових геометричних фігур.

2. «Хто що їсть?».

У коробці необхідно знайти предмет, упізнати його на дотик, назвати і сказати, хто це їсть.

3. «Упізнай, хто це?» – після попереднього розгляду впізнавання на дотик фігур домашніх тварин, зображених на плоских трафаретах.

4. Пальчикова гра «Уперті цапки».

Вчитель читає віршик, а діти виконують відповідні рухи кистями.

Ось річка, її хвилі бистрі, стрімкі (хаотичні рухи пальцями, руки поруч).

Ішли через річку два вперті цапки (вказівний та мізинний пальці підняті, решта стулені докупи).

Вони на місточку вузькому стрілись – (руки торкаються одна до одної кінчиками пальців).

Буцались рогами, кричали, сварились (повторне зображення цапків, які б'ються ріжками)

І доти ця сварка безглузда тривала,

Допоки два цапи у воду не впали.

5. Картинки з яєчної шкаралупки.

Необхідно подрібнити яєчну шкаралупку та заповнити об'єм трафарету зайця, ведмедя за методом кольорової мозаїки.

6. «Нагодуй пташенят» – перекладання зернин пшениці й насіння соняшника з однієї тарілки в іншу.

7. Викладання силуетів тварин з лічильних паличок (Рис.33).

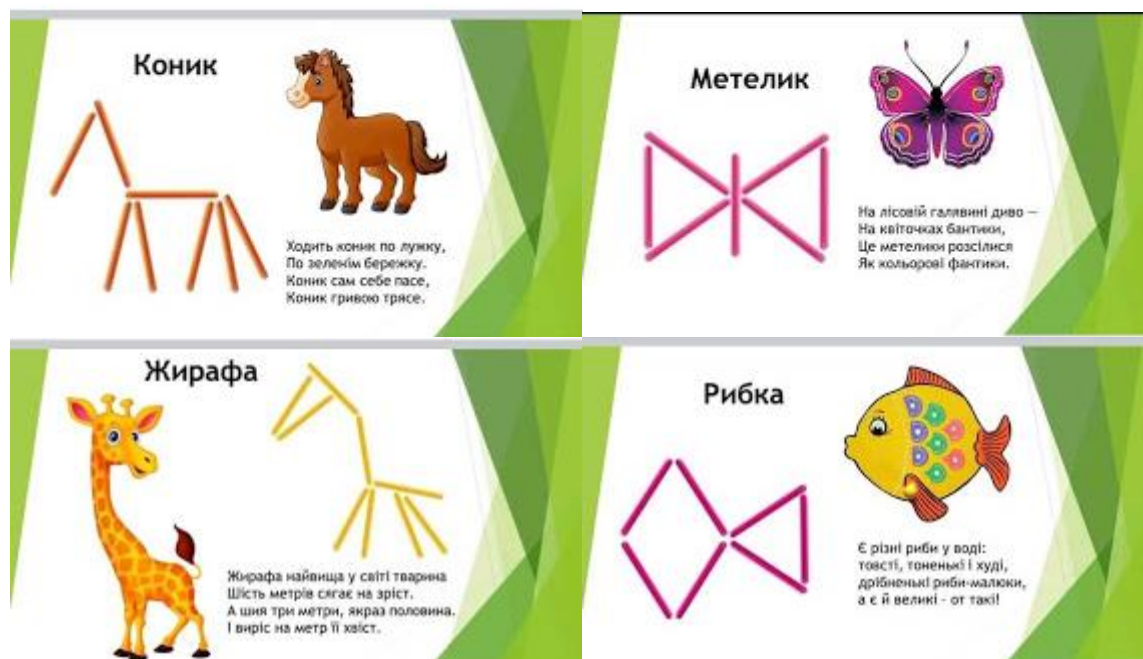

Рис. 33

Тиждень 31 «Моя родина»

1. Пальчикова вправа «Моя сім'я».

По черзі загинати пальчики до долоньки зі словами:

Це – дідусь, а це – бабуся,

Це – татусь, а це – матуся,

А малюк, звичайно, я –

Ось і вся моя сім'я.

2. «Моя сім'я» – викладання з готових геометричних фігур фігурок членів сім'ї.

3. «Упізнай, хто це?» – після попередньої бесіди впізнавання на дотик фігур «дорослих» і «дітей» за пласкими трафаретами.

4. «Бабусині помічники» – змотування ниток на катушку з клубка; закріплення понять «шовкові, шерстяні нитки».

5. «Маленький конструктор» – викладання з паличок фігури людини в русі за зразком (стоїть, біжить, робить зарядку та інше).

Робота з розвитку дрібної моторики повинна проводитись регулярно, адже саме тоді буде досягнений вагомий ефект від кожної спеціальної вправи. Завдання з розвитку рухів пальців рук повинні приносити дитині радість, не повинні викликати перевтомлення. Велике значення в цих іграх-вправах має текст. Він має бути веселим, доступним для дітей даного віку. Необхідно пояснювати значення тих чи інших рухів чи положень пальців, зацікавлювати дітей у виконанні цих рухів, створювати сприятливий емоційний настрій.

ВИСНОВКИ

Здавна відомо, що мовлення й інтелект взаємопов'язані: низький інтелект впливає на рівень розвитку мовлення, недостатньо розвинене мовлення – варто очікувати низький рівень інтелектуального розвитку. Розвиток дитячого інтелекту відбувається за допомогою мовлення.

«Коли ми направляємо мовлення у двері, воно потрапляє через вікно. Ми не можемо ігнорувати всієї різноманітності різних форм участі мовлення в інтелектуальних операціях дитини. Є всі підстави стверджувати, що не лише інтелектуальний розвиток дитини, а й формування її характеру, емоцій та особистості загалом безпосередньо залежать від мовлення» (Лев Виготський).

Аналіз психологічної та педагогічної літератури з проблем коригувального впливу на дитину з порушеннями інтелектуального розвитку дає змогу зробити однозначний висновок: провідним фактором психологічного, інтелектуального, соціального, духовного і навіть фізичного розвитку є мовленнєва активність. Саме соціально–комунікативні властивості є інтегральними характеристиками особистості. Вони підтримують взаємозв'язок дитини із соціальним середовищем.

Формування мовленнєвої діяльності – це надзвичайно важлива умова для успішного навчання дитини з особливими освітніми потребами. Чим більше учень слухає, читає, розповідає, тим краще розвиваються його психічні процеси, тим легше йому засвоювати знання з усіх навчальних дисциплін.

Щоб розвивати й удосконалювати мовлення школярів, потрібна щоденна робота над опануванням основних мовних еталонів: звуків, слова, речення, зв'язного висловлювання.

Основні елементи, що мають опанувати учні з інтелектуальними порушеннями під час формування мовленнєвої діяльності: мотив спілкування; розвиток процесів мовленнєвої взаємодії (говоріння і слухання); уміння користуватися засобами спілкування (невербальними і мовленнєвими); взаєморозуміння як кінцевий результат спілкування.

При цьому слід враховувати інтереси та індивідуальні можливості учнів. Здебільшого в педагогічній літературі підкреслюють значення двох принципів у

роботі з дітьми: врахування вікових особливостей і виховання на основі індивідуального підходу. А для дітей з інтелектуальними порушеннями наявність індивідуального підходу є критично важливою для розвитку особистості.

Умовами формування мовленнєвої діяльності учнів з особливими освітніми потребами є удосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовної культури, збагачення, уточнення й активізація словникового запасу учнів, опанування вмінь вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації та мети висловлювання, засвоєння найважливіших етичних правил спілкування, створення корекційного освітнього середовища.

Освітній простір має бути підпорядкований тим вимогам, які забезпечують корекційну спрямованість освітнього процесу:

- адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів;
- дотримання охоронно-педагогічного режиму;
- спеціальна організація праці;
- включення учнів в діяльність, спрямовану на подолання труднощів і перешкод;
- індивідуальний та диференційований підхід до учнів;
- наочність навчання;
- включення в освітній процес оздоровлення і лікування;
- позитивні емоції педагога як засіб стимулювання дітей до діяльності й спілкування, спеціальні засоби корекції інтелектуальної діяльності учнів;
- формування в кожної дитини уявлення про те, що вона – унікальна, неповторна особистість.

Формами, методами, технологіями формування мовленнєвої діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями є: технологія «Створення ситуації успіху», різноманітні організаційні форми уроку, наочні методи, дидактичні ігри, дослідження, емоційне стимулювання, інформаційна палітра.

Але найбільш ефективними в роботі вчителя стануть ті методи, у яких задіяні одночасно мовлення з його мовленнєво-руховими функціями і моторна система мозку під час самостійної або колективної вмотивованої діяльності.

Отже, формування й удосконалення мовленнєвої діяльності учнів з порушенням інтелектуального розвитку – це процес безперервний і реалізується в ході виконання основних завдань шкільної програми. Він вимагає неабияких зусиль та залежить від багатьох чинників. Лише за правильної організації освітнього процесу, добирання вчителем оптимальних методів, прийомів і форм роботи з розвитку мовлення може стати підґрунтям до формування в учнів стійких мовленнєвих умінь. Це забезпечить можливість досягнути найоптимальнішого результату в розвитку дитини, згідно з можливостями кожного, включенню її в соціальне життя.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Схема 1

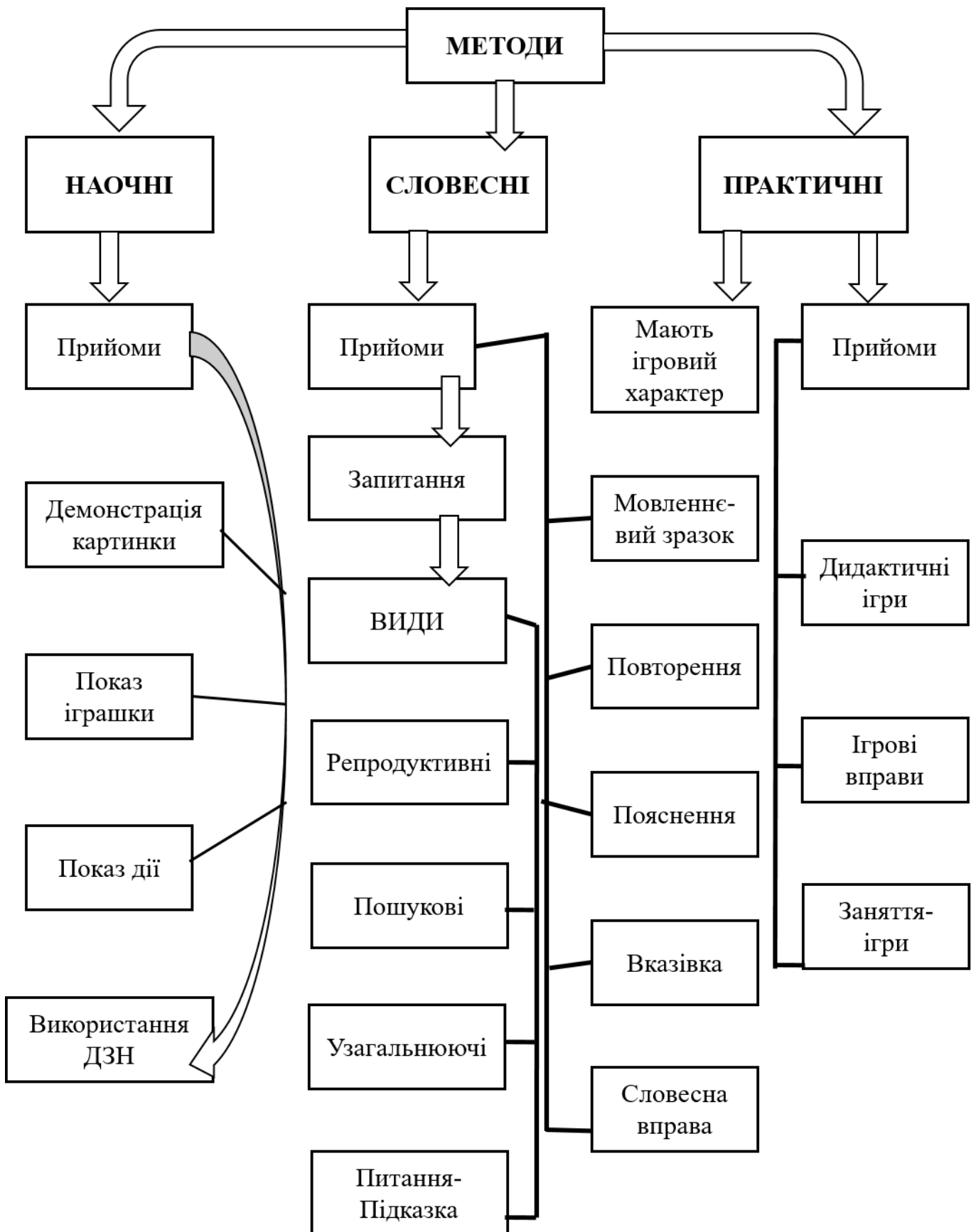
Завдання з розвитку мовлення

Додаток 2

Схема 2

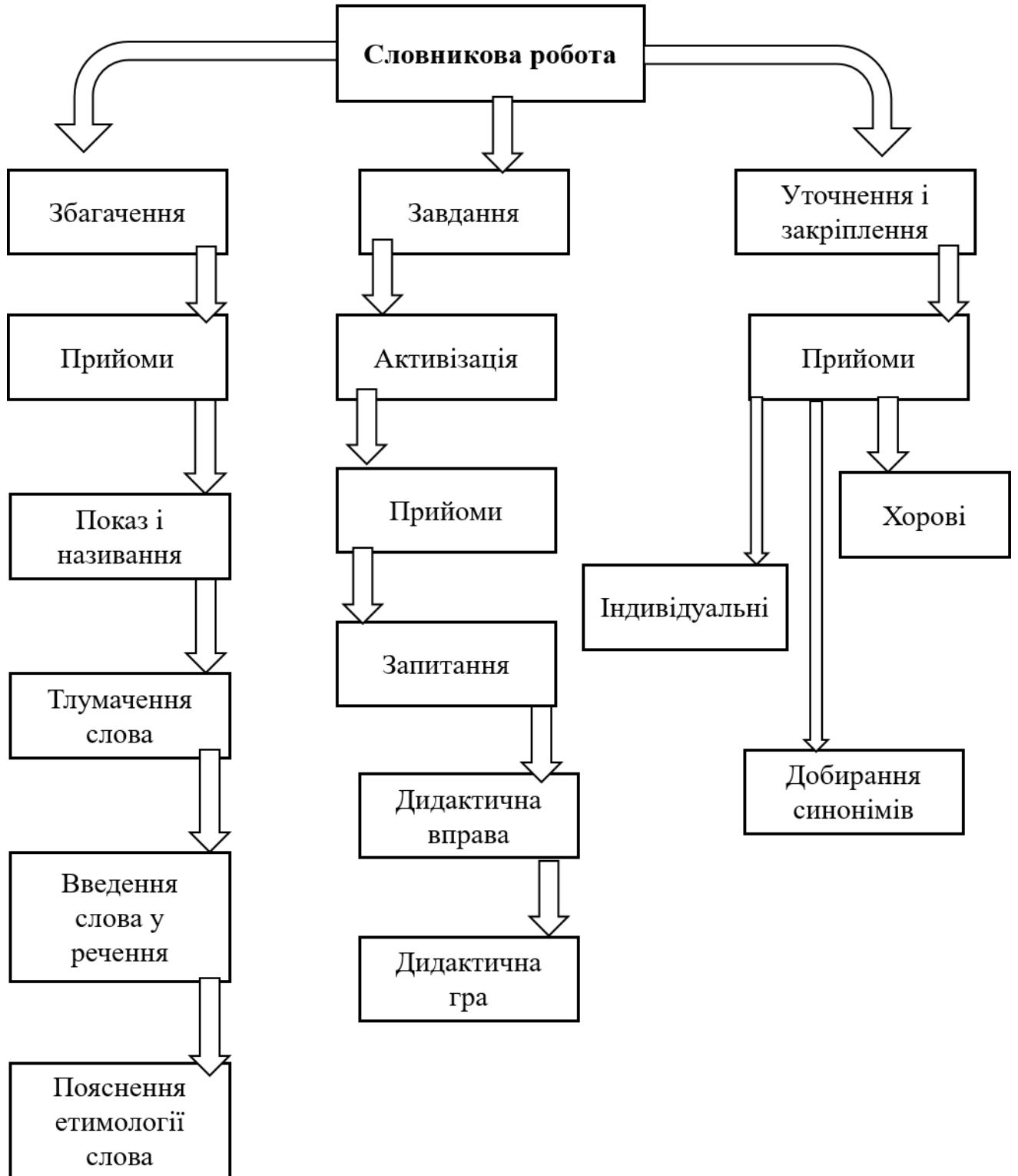
Методи і прийоми розвитку мовлення

Додаток 3

Схема 3

Збагачення словникового запасу

Додаток 4

Схема 4 Формування граматичної будови мовлення

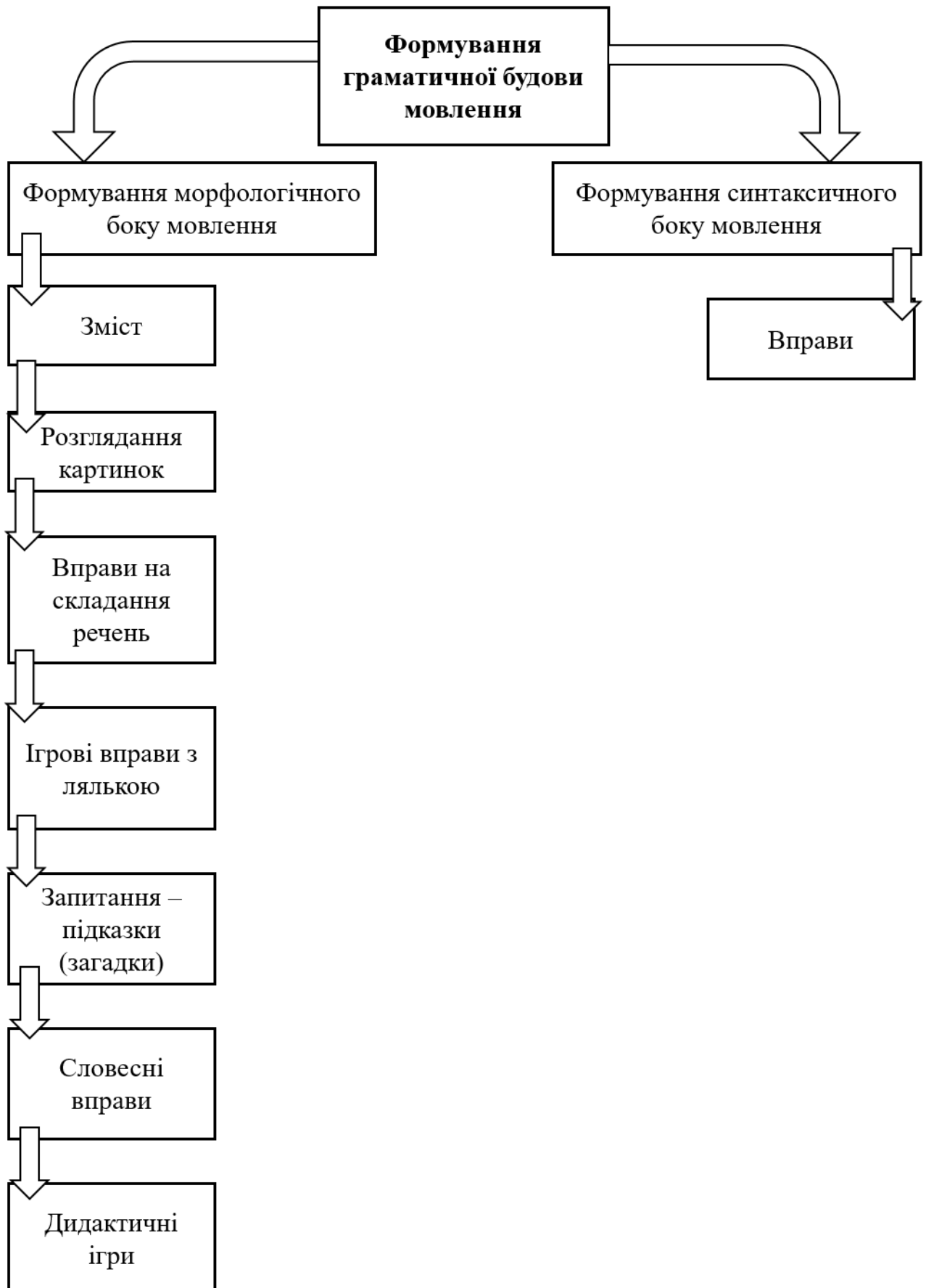
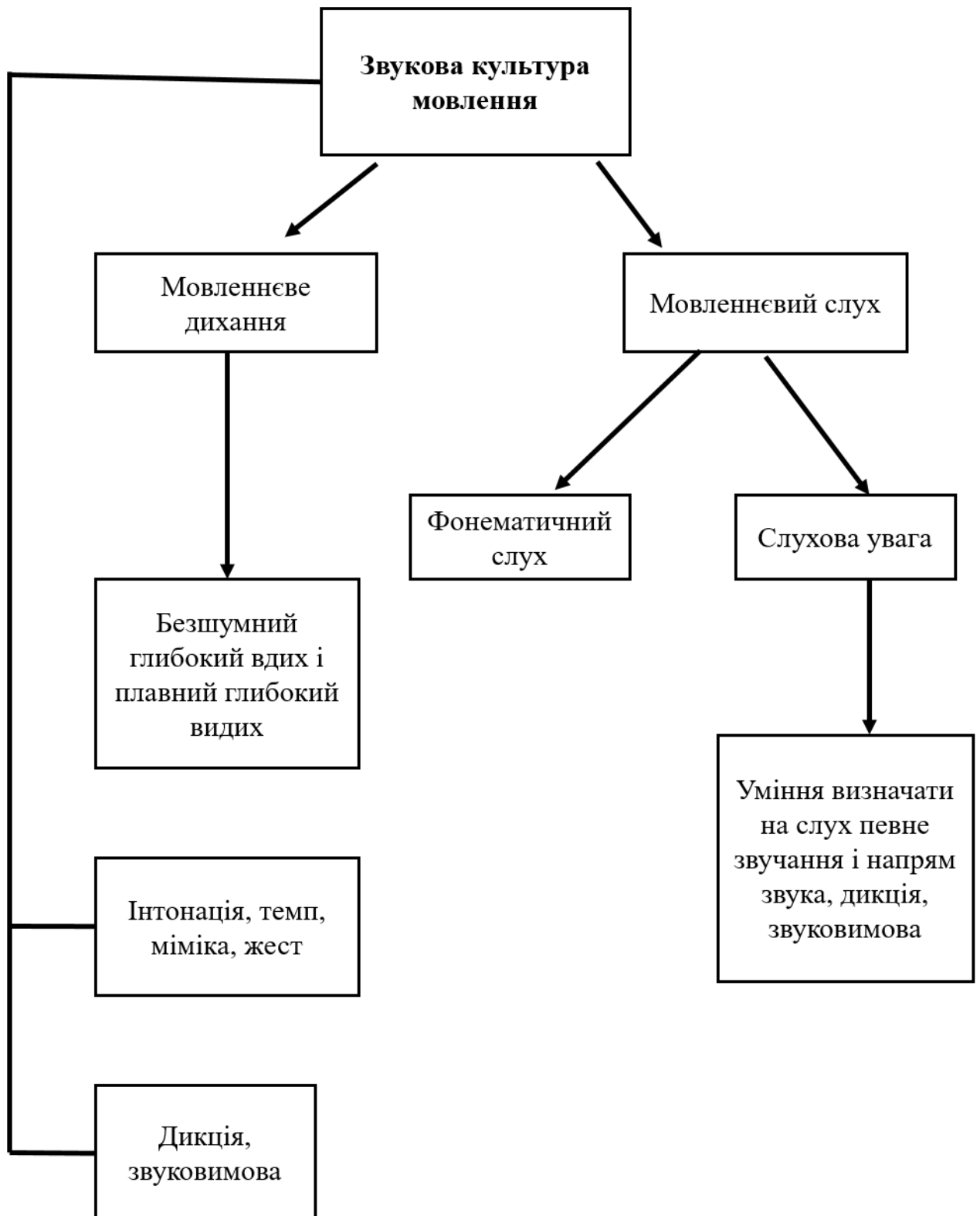

Схема 5

Звукова культура мовлення

Дидактичний посібник
«Бабусине слово»

ар-фа

ар-шин

аз-бу-ка

ар-кан

А-га-фі-я

Ар-хип

СКОРОМОВКА

Кричав Архип, Архип охрип,
Не треба Архипу кричати до
хрипу.

АКРОВІРШ

А - з неї діти починають
Буквар читати з ранніх літ.
Екзамен перший свій складають,
Тож треба знати її як слід.
Коли вже вивчена вона,-
Авжеж, прислужиться сповна.

АЗБУКА

Сукупність літер якогось письма,
розташованих у прийнятому порядку

Арсен, Ананій, Анастас,
Артур, Архип і Анатолій –
Прийшли хлоп'ята в
перший клас,
Всі хочуть вчитися у школі.

Олексій Катрич

АРКАН

Довгий мотузок із
зашморгом, яким
ловлять тварин.

АРШИН

Давня міра довжини, яка дорівнює приблизно
71 см.

Прочитай і знайди відповідну картинку

АРФА – струнний
музичний інструмент, який
має форму трикутної рами.

Бб

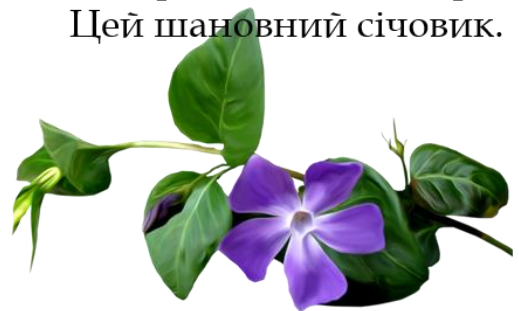
бар-ві-нок	ба-риль-це
бан-ду-ра	бе-ре-ги-ня
бать-ко	бу-бон
Бать-ків-щи-на	бон-дар
борщ	бу-ла-ва
брить	

СКОРОМОВКА

Бабин біб розцвів у дощ —
Буде бабі біб у борщ.

?

Взяв козак бандуру в руки,
Кобзи давньої сестру:
Поплили, заграли звуки,
Наче хвилі по Дніпру.

Булава – це влади знак,
Що втрима в руках не всяк.

До тієї булави

Треба, друже, голови!

В кошового булава

Рік всього в руках була.

А тоді на Раді він

Звіт тримав з усіх сторін:

Що зробити встиг за рік

Цей шановний січовик.

Прочитай та відгадай.

_____ або *солом'яний капелюх*, —
традиційний український сільський
літній головний
убір з плетеної соломи або очерету.
Переважно носився чоловіками.

_____ —
Переважно невелика (рідше – великого
розміру) дерев'яна посудина для рідини з
двома днищами .

_____ —
Український музичний інструмент,
складається з вузького дерев'яного обруча,
з одного боку обтягнутого шкірою,
маленьких тарілочок, бубонців або
дзвоників.

_____ — людина, що займається
виготовленням бочок.

БЕРЕГИНЯ

Українська берегине!
В чім краса твоя є нині?
Хто ти , берегине роду,
Українського народу?

Під твоїм крилом затишно,
Мов під сонцем - тепло й ніжно,
Ти -звичайна собі жінка,-
Працьовита українка.

Ві-но-чок
вер-теп
вер-ба
ви-ши-ван-ка
ве-ре-те-но
вів-чар
ва-ре-ни-ки
Ве-лик-день
ви-ти-нан-ки
ве-чор-ни-ці
Вар-ва-ра
Ва-силь

СКОРОМОВКА

Вередували вереднички,
 Що не зварили вареничків.
 Не вередуйте, вередниченьки,
 Ось поваряться варениченьки.

?

В_Р_Т_П

Старовинний український ляльковий театр, який ставив вистави на Різдво з піснями, жартами.

В_Р_Т_НО

Простий дерев'яний пристрій для ручного прядіння

ПРИГАДАЙ КАЗКУ

Витинаю те, що бачу,
Схочу - все переінакшу,
Витну зайця так, що звірі
Витівкам його повірять.
Буде зайчик танцювати,
На сопілці вигравати.
Зможе зайчик все, що схоче,
Навіть гору перескочить.
Ляже спати на хмарині,
Наче на м'якій перині.
І присниться зайченяті
Рідний ліс, і мама, й тато.

МАРІЯ ЛЮДКЕВИЧ

ВЕЧОРНИЦІ - улюблена розвага української молоді взимку.

ВИТИНАНКА - паперова прикраса, вирізана ножицями у вигляді рушника, серветки.

Спробуй виготовити свою витинанку

ПРИГАДАЙ КАЗКУ

Г Г

гон-чар
го-пак
гос-по-дар
гор-нят-ко
гле-чик
гор-щик
га-луш-ки
Гор-пи-на

«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ КОЖНОЇ
ДИТИНКИ»
(ВУЗЛИК НАПАМ'ЯТЬ)

- З попелу галушки не вдаються до юшки.
- Галушка та лемішка – хлібу перемішка.
- Лежить, як галушка.

РОЗШИФРУЙ ТА ОБ'ЄДНАЙ ОДНИМ СЛОВОМ

Г.....

Г.....

Г.....

ГОРЩИК – глиняний посуд, у якому варять їсти.

ГЛЕЧИК – висока кругла, переважно глиняна посудина, трохи розширена в нижній частині.

ГОНЧАР – майстер, який виготовляє посуд та інші вироби з глини.

ГАЛУШКИ – дуже поширена страва в українській національній кухні. Їх подають до борщу чи юшки або, як окрему страву.

СПРОБУЙ ПРИГОТУВАТИ З МАМОЮ

Ой, галушечки-галушки, –
Нема в світі краще юшки:
І на салі, і в сметані,
І пшеничні, і гречані, –
Ось які!.. Полтавські галушки.

ГОПАК – український народний танець, в якому показана сила і спритність козацького роду.

Гоп-гоп, гопачок,
Затанцює козачок!
Танець хвацький,
Дуже вправний,
І веселий, і забавний.
На дозвіллі і в поході.
Козаку стає в пригоді.
Та не тільки це танок,
А й військовий ще урок.
Це мистецтво звать отак:
Славний бойовий гопак.

газ-ди-ня
га-нок
гир-ли-га
грин-джо-ли

**ПРОЧИТАЙ.
 ЗНАЙДИ ПОМИЛКИ В
 РЕЧЕННІ.**

гава на ганку некла запіканку.

- Яким ще словом можна замінити ганок? Зверни увагу, чи ганок твого будинку чистенький?
- Чи ростуть там квіти, що милують око?
- І що робити, щоб він був охайним?

**СКЛАДИ РЕЧЕННЯ ЗІ СЛІВ
 ЗА СХЕМОЮ**

Газдиня _____.

у, гусей, дворі, годувала.

Газдиня – назва господарки, хазяйки хати.

Ганок – прибудова з площадкою і східцями, а подекуди з покрівлею біля входу в будинок.

Газдинонька Ганнуса вийшла на ганок,
 Дбайливо годує малих гусенят.
 А гуси радіють тому, що вже ранок,
 І кличуть до їжі своїх пташенят.
 Ви слухайте, дітки, нелегке завдання.
 Тож будьте уважні і гав не ловіть,
 Тепер поміркуйте і в слові «газдиня»
 Ви літеру першу швиденько назвіть.

- Хто що робить на малюнку?
- Чи можна вважати родину дружною?
- Як ти допомагаєш батькам?

Гирлига – дерев'яна палиця для захисту.

На гринджолах із гори
 Їхав натовп дітвори.
 Ой! Мала упала Юля
 І тепер на лобі гуля.

Гринджоли – низькі й широкі сани з боками, що розширюються від передка.

ді-дух
дуб
ді-жа
дій-ни-ця
до-лів-ка
Да-ни-ло

Сніг всміхається – Різдво.
Я радію й тато.
Несемо ми з ним удвох
Дідуха до хати.
Наш дідух – із жита сніп.
Зв'язаний з обжинків.
Є він в хаті – буде хліб,
Будуть добрі вчинки.

СКРИНЬКА ЗАГАДОК

За лісом, за пралісом золота діжа сходитьь.

Товсту пані
З дубових лісів
Підперезали
У сім поясів

вж!П

єнноС

Дерево росте крислате,
Листям різьбленим багате.
Примостились під листочки
В капелюшиках синопки.

дубП

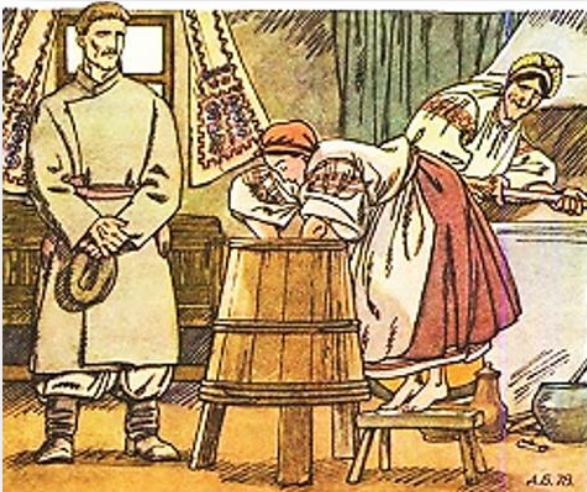
Дідух – сніп жита або пшениці, який на Різдво ставили в хаті.

ДУБОВІ ДІТИ

На галяві виріс дуб
 І корою зашкаруб,
 Розгорнув крислаті віти,
 А на них — дубові діти.
 Дуб гойдає їх, гойда
 І на діток погляда:
 Мов, скоріш зростаєте, діти, —
 Рад я вами жолудіти.
 Десь на осінь ви, смаглявці,
 Сипонете по галявці,
 І збагне кленок-сусід:
 Розпочавсь дубовий рід.

Віктор Кочевський

Діжа – низька широка дерев'яна посудина, в якій готують тісто на хліб.

Дійниця – спеціальний посуд, у який доять молоко.

Долівка - земляна підлога, вимазана глиною.

Ее

ме-ре-жи-во
мо-нет-ка
жерд-ка

ЗИМОНЬКА

Ой морозна зимонька
В гості завітала.
Віхолами сніжними
Світ позамітала.
А мороз все трудиться
На моїм віконці,
Чарівне **мереживо**
Заблищить на сонці.
Сплять ліси заморені,
Вся природа в сні,
Лиш її розбудять
Весняні пісні.

Ж. Вовк-Черемуш

Пофантазуй та намалюй своє зимове мереживо.

М❄Р❄ЖИВО

– тканина з узорами, якою оздоблюють одяг, білизну.

МОН❄ТКА

– мініатюрна форма загальних форм традиційного українського посуду. Точиться на гончарному крузі.

Ж❄РДКА

– у сільських хатах: горизонтально підвішена чи прилаштована перекладина, на яку вішають одяг.

- Спробуй спочатку зробити що-небудь за допомогою лише одного пальця:

Застібнути гудзика.

З'єднати дві частини конструктора.

Намалювати олівцем круг.

А тепер те саме зроби, скориставшись всіма пальцями.

- Коли тобі було легше працювати?

«ОДИН У ПОЛІ НЕ ВОЇН», — каже народне прислів'я. Таки один пальчик на руці нічого не спроможний зробити. Тільки п'ять пальців разом роблять руку сильною.

Єдність – нероздільність.

У ЄДНОСТІ - НАРОДУ СИЛА

Від Заходу українського й до Сходу
Ми єдності ланцюг протягнем знов,
Посієм між людьми священну згоду.
Ми разом! Це основа всіх основ.

Тепло сердець здолає ворожнечу,
І об'єднає всіх свята мета:
Тримаймось разом. Ми – велика сила.
Й не забуваймо: Батьківщина в нас
одна.

ЄВАНГЕЛІЄ

Ісус Христос – Син Божий –
Приніс благу вість,
Щоб кожний був
спроможний
До Світла мати міст.
Були дороговказом
Євангельські рядки,
Які сприймали разом
Герої-козаки.
Тому козацька віра
В Ісуса Заповіт
Несе в майбутнє щиро
Нащадкам Вчення світ.
Боролись до загину
Й молились козаки,
За віру й Україну
Стояли навіки.

Євангеліє – головна частина Нового Завіту, який у свою чергу є частиною Біблії.

ЖИ-ТО
Жбан
Жор-на
Жур-ба
Жат-ка
ЖНИ-ва
Жерд-ка
Жу-ра-вель

**«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ
 КОЖНОЇ ДИТИНКИ»**
СКОРОМОВКИ

Терпку редьку тертка терла,
 Терпка редька в горлі дерла.
 Стерли редьку, мокрій терці
 Треба висохти на жердці.

ЖАТКА

Жатка жваво жито жне.
 Жатку жнець не дожене.

Жнива - це завершення хліборобського сезону, період збору урожаю, від якого залежав достаток родини протягом року.

Лічилка

Літо, спека, бо жнива.
 В житі зайчиків аж два.
 – Де ми будем, брате, жити,
 Як покосять в полі жито?
 – Раз, два – та й тікати
 Буде нас стіжок ховати!
 Раз, два – та й зима...
 В ліс втечемо – нас нема.
 Раз і два, раз і два.

Жорна – пристрій для ручного помолу зерна, складений з двох каменів одного над другим.

Журба – сум, смуток, печаль.

Жбан - глекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу.

зі-лля
за-сі-ка
за-пас-ка
за-клич-ка
За-хар

ЗАКЛИЧКА

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.

ПРИГАДАЙ КАЗКУ

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений, —
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Засіка - відгороджене місце в коморі або великий ящик з лядою для засипання зерна, борошна тощо.

Зілля – сукупна назва рослин з надзвичайними властивостями, що ростуть в Україні та за її межами.

Запаска – традиційний жіночий одяг.

ЧИСТОМОВКА

Під березою в грозу
Заховав Захар козу.

МЛИН
ку-пи-на
ви-сів-ки

Полин і купина неопалима – це символи моєї України... так само, як і терен, і калина, І пісня, що об'єднує родину! Тополя і барвінок, чорнобривці – І писанки, й барвисті рушники... І гра весела на тонкій сопілці – У серці оселились назавжди!

- Про що йде мова в цьому віршику?
- Які ще українські символи ти знаєш?
- Назви слова, в яких є літера «и»?

КУПИНА – горбик на луці чи болоті, порослий травою або МОХОМ.

НЕОПАЛИМА КУПИНА – незвичайна рослина, описана в легендах. В науці вона відома за назвою ясенець білий, і її магічну властивість горіти та не згорати давно пояснено. Однак це не позбавляє рослину глибокої символіки – люди віддавна й дотепер кажуть «неопалима купина», коли означають виняткову незламність, вічність, незнищенне оновлення...

У МЛИНІ

Тут зерно машини мелють.
Повно борошна в мішках.
Білі стіни. Біла стеля.
Білі сутінки в кутках.

Білі руки. Білі ноги.
В білім мороці – слова.
В мукомела молодого
Біла-біла голова.

Тільки що за диво дивне!
Майстер сивим тут ходив,
А умився після зміни
І одразу став рудим.

Л. Кудрявська

МЛИН - споруда для розмелювання зерна.

ВИСІВКИ – залишки після
просіювання перемеленого зерна.

ЗНАЙДИ СЛОВА

У	Й	К	А	Л	И	Н	А	Ж	Є
В	И	Ш	И	В	А	Н	К	А	Н
Ї	Ж	В	И	С	І	В	К	И	И
Ш	Щ	Е	М	Л	И	Н	Т	Ь	Ф
М	Н	О	Р	О	Д	И	Н	А	Ж
И	З	К	У	П	И	Н	А	У	Б
П	Й	Г	Ц	А	Й	Р	Ш	Ф	Г
Б	Ю	Г	О	Щ	К	Ч	Т	Д	Я
Д	Р	У	Ш	Н	И	К	Ї	С	Р
М	Є	Ч	Ф	З	К	Ц	Ц	У	Щ

СПИСОК СЛІВ:

- КУПИНА
- МЛИН
- ВИСІВКИ
- ВИШИВАНКА
- РУШНИК
- КАЛИНА
- РОДИНА

піч
і-ко-на
 ку-**ж**іль
І-ван
І-ла-р**і**-он

Забіліли квітки при долині,
 Пишний травень на землю прийшов.
 Мати Божа в перемітці синій
 Білу кужіль пряде на покров.

Задивились малі янголята, —
 Срібний човник шугає раз-в-раз! —
 Як то тче полотно Божа Мати
 У весняний, у радісний час.

Край престола стоять янголята,
 Подають із веселки нитки,
 І руками лілейними Мати
 На покрові гаптує квітки.

Шие квітку: то жовту, то синю,
 То червону, як лицарів кров,
 Щоб прийняти усю Україну
 Під матусиний чистий покров.

Ікона – живописне, мозаїчне або рельєфне зображення Бога або Святого, якому поклоняються віруючі.

ПРИГАДАЙ КАЗКУ

Кужіль – прядиво або вовна, намотані на кілок.

ЧИСТОМОВКА

На печі, на печі
Смачні та гарячі
Пшеничні калачі.

Піч – споруда з цегли, призначена для опалювання хати, випікання хліба.

"ОЙ, НА ІВАНА, ОЙ, НА КУПАЛА"

Ой на Івана, ой на Купала
Ой, там дівчина квіти збирала.
Квітоньки збирала, віночок спітала,
Тай на синю хвилю, на Дунай пускала.
Ой, пливи, віночку, та по синій хвилі,
Та до тої хати, де живе мій милий.

У-кра-ї-на тра-ди-ці-ї

НЕ ЗАБУДЬ!

Ще малий, але ж сміливець —
Сам біжить у гай...

Ти, мій хлопче, українець —
Те запам'ятай.

Ще мала, а по барвінок
Вже ходила в гай...

Ти, дівчатко, українка —
Тож не забувай.

Вирина стежина рідна
З теплої трави...

Мати наша — Україна,
Не забудьте ви.

Віктор Терен

Україна – це наша земля, наш рідний край,
наша країна з багатовіковою славною історією,
мудрими людьми, чарівними піснями, що дивують
світ, з багатими народними традиціями,
мальовничими картинами природи.

Традиції – це
 величезний досвід,
 який одне покоління
 передає іншому.
 Вони закладені в
 українських звичаях,
 святах, обрядах,
 фольклорі.

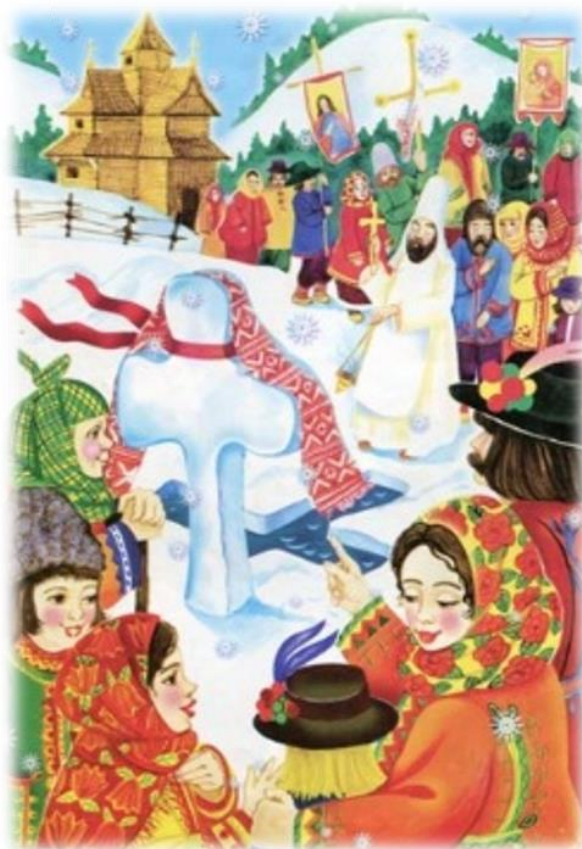
Розкажи про
 традиції своєї
 родини

На Водохреща

Я вийшла із дому.
 Йорданські морози
 Жбурнули в лице колючки.
 А потім прибули вітри-
 віртуози,
 У руки узяли смички
 І стали по віттях водить
 бездиханних.
 Скрипіли і гнулися ті.
 А потім взялися за моє
 убрання,
 Немов за капусту зайці.
 Я мусила довго надворі
 стояти,
 Коритись морозу, вітрам.
 Святилась вода на
 Йорданськеє свято.
 І дива очікував храм.

Йор-дан Йо-сип Трій-ця

Йордан – випиляний 19 січня у кризі хрест і поставлений біля ополонки.

День Святої Трійці або Зелена неділя – одне з головних християнських свят.

каз-ка	ко-ро-вай
ка-лач	ко-ро-мис-ло
ка-ли-на	ко-цю-ба
ка-ли-та	ко-шик
Коб-зар	кло-ччя
ко-валь	кра-шан-ка
ко-жух	кри-ни-ця
ко-за-ки	ку-ліш
ко-лис-ка	ку-ма-нець
ко-ляд-ка	ку-тя
ко-мо-ра	ку-холь
кор-жик	Ки-ли-на

Ми казок багато знаєм.
 На уроках їх ЧИТАЄМ
 А тепер скажіть, будь ласка,
 То яка буває КАЗКА?

ПРИГАДАЙ КАЗКУ

Люлі-люлі, Телесику,
 Наварила кулешки,
 Буду тебе годувати.
 Буду тебе колихати.

Колиска – підвісне ліжечко для спання та колисання дитини.

Коваль – майстер, що займається обробкою металу (ковальством).

Коцюба – залізний прут із загнутих кінцями для перемішування палива в печі, вигрібання жару, попелу.

РОЗШИФРУЙ ТА ОБ'ЄДНАЙ ОДНИМ СЛОВОМ

К....

К.....

К.....

Калита - круглий корж, що символізує сонце ...

Кутя – відварені у воді зерна пшениці або ячменю з медом. Традиційна різдвяна страва. Готується тричі: на Святий Вечір – Багата кутя, перед Старим Новим роком – Щедра кутя й у переддень Водохрещі – Голодна кутя.

**ПОДІЛИСЯ СВОЇМ
СІМЕЙНИМ
РЕЦЕПТОМ
ПРИГОТУВАННЯ КУТІ**

РІЗДВЯНА КОЛЯДА
 Коляду для вас співаю,
 Дай вам, Боже, урожаю,
 Щедрих нив, садів квітучих,
 Зірку в небі на Святвечір
 Для дорослих і малечі.
 Коляда моя лунає,
 Увесь світ з Різдвом вітає.

СКРИНЬКА ЗАГАДОК

Хто мене в господі має,
 Той завжди напевно знає:
 йдеш у ліс гриби збирати,
 Тож мене потрібно взяти.

Котик

Смалена відьма
 Гребе, кривонога,
 Золота більше
 З печі якомога.

Кочерга

Лютих не боїться зим, хутром вкриє
 нас густим.

Хліжок

Вся пшениця у сніпках, а солома — у
 стіжках. Урожай в полях зібрав, у
комору заховав.

Серпень

У фарбах катається, до церкви
 збирається.

Кратинка

**Відгадай, яка українська
 народна пісня зображена
 на ілюстрації?**

ля-да
лі-ра
ло-за
лей-бик
ле-ва-да
ле-ле-ка
лю-бис-ток
Лав-рін

Відлітають за моря у краї
далекі,
На будинках гнізда в'ють.
Звати їх...

Летять великі птахи
Левадоньку минають
Ту хату, де осядуть, —
Щасливою вважають.
Лелека-чорногузка
Це — символ
України,
Як оберіг у хаті
Великої родини.

**ЧУДЕСА
ЛОЗОПЛЕТІННЯ**

Левада – ділянка землі з сінокосом, городом, деревами.

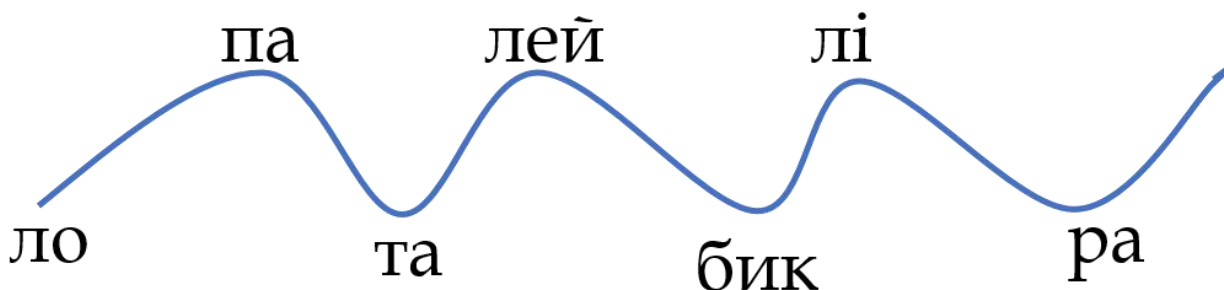
**ПОЛИВАЙ,
ПОЛИВАЙЧИКУ!**

Хмари грізно насупились,
З неба сіється дощ.

Вся **левада** захлюпалась –
Зійде щавлик на борщ.
Позбігалися зайчики,
Стали дощик хвалить:
– Поливай, поливайчику! –
Будем борщик варить.

ГРА «РІЧЕЧКА СЛІВ»

*- Пострибайте по гребенях
хвильок*

Ліра – музичний інструмент, схожий на гітару з трьома струнами.

Лейбик – чоловіча або жіноча безрукавка.

В небо дивиться любисток.

Ніч, а він не спить...

З неба зоряне намисто

До землі висить...

МАЛЬ-ВИ
МИС-НИК
МА-КІТ-РА
МА-НІЖ-КА
МАС-НИЧ-КА
МА-ЛАН-КА

Мальви - квіти чарівні
 У віконце дивляться
 мені.
 Наче діти заглядають,
 Та, нажаль, не
 розмовляють.

Не було села, а в ньому хати, де б не
 росли під вікнами мальви – прекрасні
 наші обереги.

Всім, хто вирушав у далеку-далеку
 дорогу, ці квіти нагадували: там земля
 мила, де мати родила!

РОЗШИФРУЙ

МА **РА** – вид глиняного посуду великого розміру з широким отвором.

МА **ЧКА** – спеціальна посудина з пристосуванням для збивання масла з вершків або сметани.

МИ **К** – полиця для посуду, іноді для продуктів у сільській хаті.

МА **КА** – нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки.

**на-мис-то
на-міт-ка
не-би-ли-ці
На-зар**

— Як ти вважаєш, що означає слово небилиця?

Прочитай вірш і перевір свої міркування.

КАРТИНА

- В мене є така картина —
краща від усіх!

Не картина — дивина.

Над горою низина.

Спіють яблука, малина, -
зверху валить сніг.

На гілках сидять зайчата.

На ставку пливуть курчата.

Їжаки летять.

Світить сонце, сяють зорі.

Жолуді на осокорі гронами
висять.

— От картина, так картина!

Що малюнок, то й новина.

Хто ж її подарував?

— Це я сам намалював!

Платон Воронько

Небилиці – невеликий смішний твір.

СОРОКА ТА НАМИСТО

Одного разу, на світанку,
Знайшла сорока серед ґанку,
Чарівний відблиск аметисту,
Нове коштовнеє намисто.
Сорока враз за те намисто,
Вона ж бо в цьому мала хист то,
Здійнялася і вмить злетіла,
І тільки очі заблистіли.
На гілці вправно походжає,
Хвалиться, що намисто має,
Немов вона така багата,
Та хвалькувата і пихата.
Та все ж не довго красувалась,
Не довго вправно вихвалялась.
За сук намистом зачепилась,
І аметисти розлетілись.

Намисто – прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шиї.

Намітка – полотенце, з обох кінців обшите червоними нитками, яке жінки носили на голові.

о-се-ля
ос-лін
о-чі-пок
о-та-ман
о-бе-рег
О-дар-ка
О-мель-ко

ОБЕРЕГИ

Матінка віночок-оберіг звивала,
 Калину та вербу у плетіння клала,
 Бо від цього зілля – символа України,
 Рожевіє врода кожної дитини.
 Злагодою й миром ластівка багата.
 То ж нехай гніздиться на вежі й на хаті.
 Дарував лелека щастя й охорону,
 Для краю та роду. Для рідного дому.
 А зозуля років насипала більше,
 Тому й пташеняток ...підкидала іншим.
 Зв'язувало поле кохання віночок
 З рум'янцю та вишні, калини квіточок.
 Вплітало між ними любистку й волошок,
 Щоб жили щасливо в подіях хороших.
 Віночок надії з маку чарівного
 Дарували люди козаку в дорогу,
 В'ється барвінок – то душі безсмертя.
 Деревій смакує нескорену впертість.
 Береже безсмертник у вінку здоров'я,
 А ружа та мальва – надію з любов'ю.
 Відданість любистком зміцнюється в домі,
 Відганяє злеє та долає втому.
 Півонія – віра. Хміль - гнучкість та розум,
 Почуття ховають від злив та морозів.
 ...Матінка стрічками вінок веселила.
 Приплітала синю, жовтесеньку, білу,
 Бо кортіло неньці, щоб доньці жилося
 Під блакитним небом, з водою, з колоссям.
 Жовта стрічка – сонце, рожева – багатство.
 Радість в милих вічках – щасливе юнацтво.

Оберіг – знак, річ, що оберігає від усього поганого.

МОЯ ОСЕЛЯ

На світі білому єдине,
 Як і Дніпрова течія,
 Домашнє вогнище родинне,
Оселя наша і сім'я.
 В щасливі і в тяжкі години –
 Куди б нам не стелився шлях –
 Не гасне вогнище родинне,
 В людських запалене серцях.

Дмитро Білоус

ОТАМАН КОШОВИЙ

Попереду всього війська
 Виступає отаман.
 Чи далеко бій, чи близько,
 В ньому він найстарший пан.

Він суддя всім і товарищ,
 Батьком козаків зовуть.
 Кошових багато знаєм,
 Що дали в майбутнє путь
 Волелюбній Україні –
 Нашій рідній Батьківщині.

Отаман – вождь козаків на Запорозькій Січі.

Очіпок – циліндрична
 шапка, з плескатим дном.

пiч
прач
про-со
по-рiг
прас-ка
пряд-ка
пiд-ко-ва

пе-ре-лаз
по-лот-но
призь-ба
пи-сан-ка
при-пi-чок
Па-рас-ка
Про-кiп

СКОРОМОВКА

Захар залiз
На перелаз.
– Захарку, злiзь!
– Захарку, злазь!
Зумiв залiзти –
Знай, як злiзти.

*«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ
КОЖНОЇ ДИТИНКИ»
(Вузлики напам'ять)*

Перелаз - спеціально влаштоване місце в огорожі, яке може подолати людина, але це є перешкода для худоби і домашньої птиці.

Хочеш їсти калачі – не лежи на печі.

Всяк цвіркун знай свій припiчок.

З своєї печі і дим солодкий.

Добра рiч, як є в хаті пiч.

Пiч - як рiдна мати.

Припiчок - довгастий виступ для лежання, прибудований до печі.

ЛІЧИЛКА

Бігли коні під мостами
З золотими підковами,
Дзень-брязь -
Вийшов князь.

ПРАЧ -- дошка чи колода з ручкою для вибивання білизни під час прання.

ВІДГАДАЙ, З ЯКОЇ КАЗКИ ?

А він лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна на призьбу, а з призьби - на землю в двір, а з двору - за ворота та й побіг -покотився дорогою. Котиться та й котиться ...

ПРИЗЬБА - невеличкий зовнішній виступ у вигляді земляного насипу, влаштований з одного або кількох боків будівлі.

ряд-но
Різ-дво
роз-пис
ро-га-чі
різь-бяр

ПІДКАЖИ СЛОВЕЧКО

Мине Андрія, Миколай
малечу обдарує,
настане січень-снігограй —
і люд заколядує!
Чужі зрідняться, як братове,
Бо втішить всіх Різдво...
(Христове)

А підкажіть, малята,
як на Різдвяні свята
за звичаєм вітаються?

(Христос рождається!)

РІЗДВО ХРИСТОВЕ — велике християнське свято, день народження Ісуса Христа,

Розкажи, як святкують Різдво у твоїй родині?

Петриківські диво-квіти.
 На картині і тарелі,
 на сорочці й рушнику
 всюди квіти ці веселі,
 ми між них – як в квітнику.
 Петриківські диво-квіти –
 кольорів дзвінкий розмай;
 квіти кажуть всьому світу:
 «Україна – справді рай».
 У тих квітах – наша мова,
 наші ріки і поля...
 Петриківка світанкова
 кожне серце звеселя.
 І ясніше сонце світить,
 й знов зозуля нам кує...
 Світ по цих прекрасних
 квітах Україну впізнає.

Наталка ПОКЛАД

РОГАЧІ – предмет традиційного хатнього начиння, яким беруть і ставлять у піч або виймають з неї горщики, чавуни, каструлі.

РІЗЬБЯР – майстер різьблення по дереву чи іншому твердому матеріалі.

РОЗМАЛЮЙ

серп
сніп
сви-та
стрі-ха
стер-ня
со-ло-ма
сті-жок
сви-щик

со-ня-хи
скри-ня
со-піл-ка
сто-до-ла
ска-тер-ти-на
Со-ло-мі-я
Сте-пан
Се-мен

ВУЛИЦІ В ЖОРЖИНАХ
Вже небо не таке, як влітку.
В жоржинах вулиці й хати.
Снує павук тоненьку нитку –
Наводить між гілля мости.
В імлі ранковій сяють роси,
На вуха шапку гриб натяг.
Птахи, на крила взявши осінь,
Курличуть журно в небесах.
Пишаються зерном стодоли,
А сіно складено в стіжки.
І пахне медом все довкола:
Земля, і сонце, і грушки.

СТОДОЛА – будівля для зберігання снопів, сіна, половитощо.

СЕРП – знаряддя для зрізання злаків і трав, що складається із закругленого леза і короткої дерев'яного руків'я.

СТЕРНЯ - зрізані біля кореня стебла злакових рослин.

СИНЯ СКРИНЯ

Дерев'яна синя скриня
в хаті – справжня господиня.
Синя скриня всіх взуває,
синя скриня й зодягає.

В дерев'яній синій скрині
є намисто старовинне.
Голки є. І є наперсток,
є маленький срібний хрестик.

В дерев'яній синій скрині
з торочками є хустина.
Це хустина, мов жар-птиця,
жаром грає та іскриться.

Ця небачена хустина –
ще бабусі Катерини.
В синій скрині є намисто,
самоцвітне, променисте.

Рушники у синій скрині,
мов птахи, – зелені й сині.
Плахта є, є і запаска –
теж з бабусиної ласки.

В синій скрині дерев'яній
скатертина є прадавня.
Скатертина ця прадавня –
про бабусю пам'ять славна.

Євген Гуцало

«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНКИ» (Вузлик напам'ять)

Яка скриня, така й господиня.
Добре господині, коли повно в скрині.

СКРИНЯ – вид дерев'яних меблів,
виконаний із дошок столярним способом.
Призначалася для зберігання святкового
одягу, рушників, полотна, прикрас, грошей
тощо.

РОЗШИФРУЙ НАЗВИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

СВ...Щ...К

С...П...ЛК...

ТИН
ткач
те-рен
тор-ба
трем-бі-та
Та-рас
Ти-мо-фій

ЛІЧИЛКА

Котилася торба
З високого горба.
В торбі паляниця,
Ведмідь і лисиця.
Лисиця пищить,
Ведмідь верещить,
А торба тріщить:
Трись, трись, трись!
Тікай у ліс!

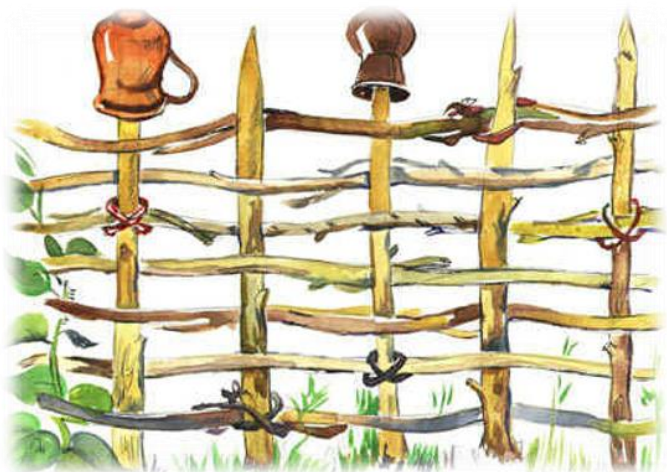

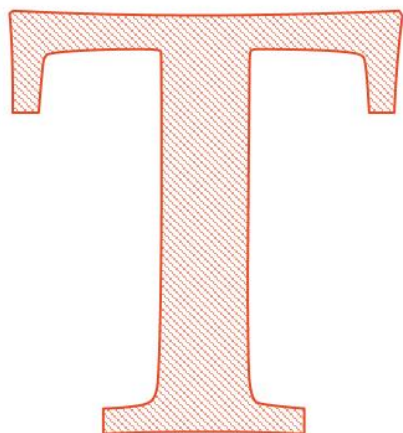
МИРИЛКА

Через тин вишня похилилася,
А дружка з дружкою посварилася,
Тобі яблучко, мені грушечка,
Не сварімся, помирімся, дружечко.

ЧИЖИКИ

Посідали чижики
На високий тин
І співають пісеньки
Геть про всіх тварин.
Сонце піднімається
З луків запахних
Весело всміхається
З віршиків смішних.

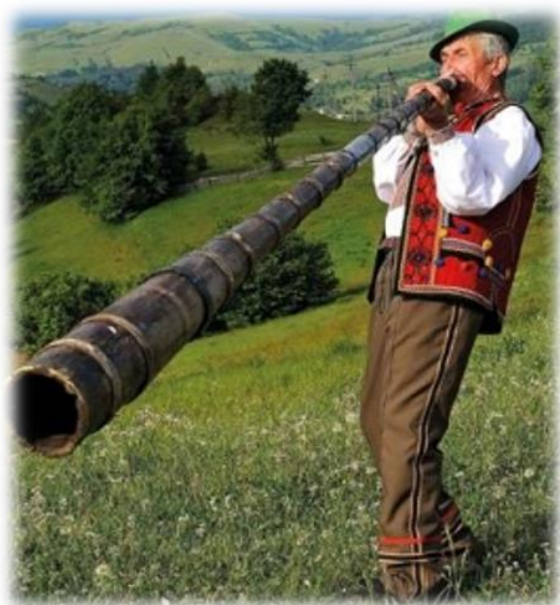
ТОРБА – вид дорожнього мішка, що його, зазвичай, носять за плечима.

ТИН - огорожа, сплетена з лози, тонкого гілля.

КАЧ - робітник, майстер, який виготовляє тканини на ткацькому верстаті.

НА ПОЛОНИНІ, НА ВЕРХІВЦІ...

На полонині, на верхівці
Кому доводилось бути?
Пливуть хмарки вниз, як вівці,
Ще по-весняному кудлаті.

І сонце пішки йде до краю,
Збирає роси-намистини,
На гори небо напинає,
Немов гаптовані хустини.

А під ногами — трави, квіти,
Цимбелять весело потоки.
Гей, гей! — озвалися трембіти
На всі чотири боки.

ТРЕМБІТА- гуцульський народний музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби.

Узв́ар (*взвар*) — солодкий відвар, компот із сушених фруктів, що готувався напередодні церковних свят.

На схилах Київ запалив
Свічок каштанових намисто
І на Дніпро вогні розлив,
Укривши сутінками місто.
І на Андріївський **узвіз**,
Де скибка місяця упала.
Вечірній Київ зорі віз.
А ніч його вже цілувала.

уз-вар
уз-віз

ВАРИЛА ВАРОЧКА УЗВАР

Варила Варочка **узвар**,
узвар пахтів, немов димар,
не видно стало Варку -
а видно тільки хмарку.
Окропу Варка долила,
і трохи хмарка підросла,
і вже аж парко Варці,
немов у мультиварці.
Коли сипнула Варка груш -
окріп скрутився, наче вуж,
а потім чхнув,
а потім зблід,
а потім вигнувся, як кіт,
а потім насварився,
а потім доварився.

Узвіз -- короткий підйом;
вулиця, дорога, що
простягається круто вгору.

Ф ф

КОЛИСКОВА

Спи, дитинко, спи
Очки зажмури.

Можеш, рибко, тихо спати
Над тобою рідна мати
Шепче молитви.
Спи, дитино, спи!

ЗАБАВЛЯНКА

Танцювала риба з раком,
А петрушка з пастернаком.
А квасоля — руки в боки
Та й у скоки-перескоки.
Ой чок-чок, ой чок-чок —
Ну й веселий гопачок!

фоль-клор
Фе-до-ра
Фе-дір

Фольклор – усна
народна творчість.

ПОГРАЄМОСЬ!

Гра «Горю-дуб»

Усі стають по двоє – пара за
парою. Один – «горю-дуб» –
попереду на віддалі й співає:

**Горю, горю, палаю,
Кого схочу, спіймаю.
Раз, два, три! Біжіть!**

Перша пара біжить до «горю-
дуба» і, розірвавши руки,
намагається оббігти його з двох
боків і знов з'єднатися. Якщо
«горю-дуб» когось спіймав, то
стає з ним позаду всіх, а хто
залишився без пари – стає
«горю-дубом».

ха-та
 хмиз
 ху-тір
 хміль
 хуст-ка
 хвірт-ка
 Ха-ри-тя
 Ха-ри-тон

Прослухай пісню «Хата моя, біла хата»
 у виконанні Раїси Кириченко

«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ КОЖНОЇ ДИТИНКИ»
(Вузлик напам'ять)

У нас вітер хату мете, сонечко хліб пече,
 вода сама ллється, все гаразд ведеться.

ХУТІР – відокремлене селянське господарство разом із садивою власника.

ПРОЧИТАЙ УРИВОК КАЗКИ

Вони й почали ховатися:
ведмідь лізе на дерево, вовк сідає
за кущем, кабан заривається
у **хмиз**, а зайчик лізе в кущ.
Коли це веде лисичка свого
пана ...

ХМИЗ — опалі гілки дерев, що використовуються як паливо.

ПОГРАЄМОСЬ!

Гра «Гая по садочку ходила»

Посередині кімнати поставлено два стільчики спинками один до одного. На одному стільчику - квітка, це - «садок». Діти стоять у колі, одна дитина (Гая) з хусточкою в руках стоїть біля квітки.

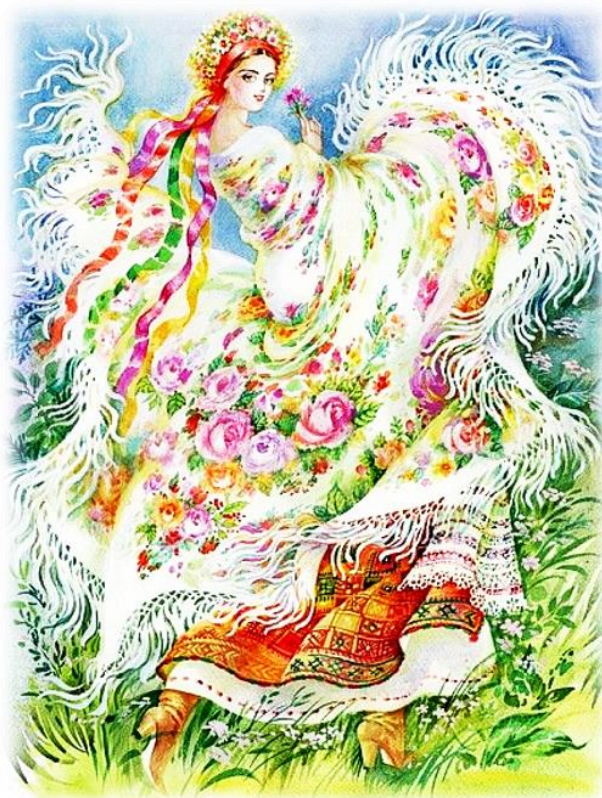
На слова: *Гая по садочку ходила,
Хусточку біленьку загубила,
Ходить по садочку, блукає,
Хусточку біленьку шукає*

діти йдуть по колу вліво. Гая ходить усередині кола біля квітки і на слово «згубила» залишає хустинку на стільчику, біля квітки, а сама переходить на другу сторону, до іншого стільчика, й удає, що шукає хустинку. Потім сідає на стілець.

На слова: *Не журися, Гая - серденько,
Ми знайшли хустинку біленьку,
У садочку, біля малини,
Під зеленим листом тернини*

діти йдуть по колу вправо і зупиняються. Одна дитина, визначена вихователькою, підходить до стільчика з квіткою, бере хустинку і промовляє: *Ти, Гая, хустину не шукай, Хто знайшов, відгадай!*

Якщо Гая, не оглядаючись, відгадає голос дитини, вони міняються місцями. Гра повторюється.

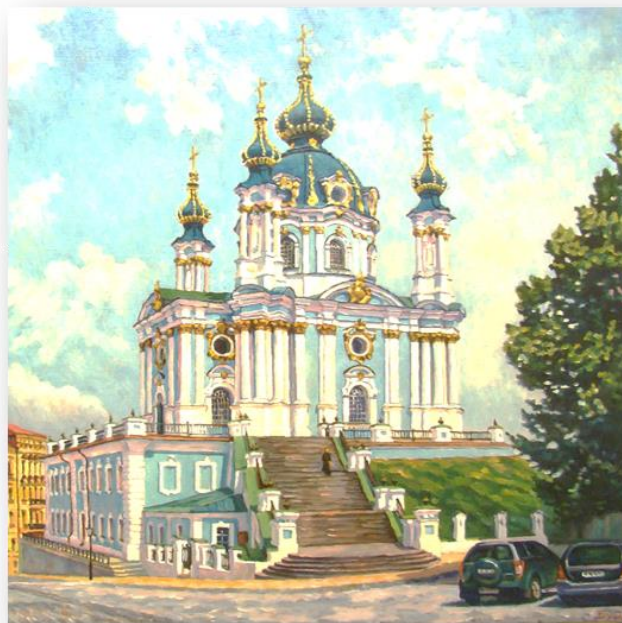

ХМІЛЬ — багаторічна трав'яниста рослина, важлива сільськогосподарська культура.

ціп
це-бер
цер-ква
цим-ба-ли

ЦЕРКВА – будівля , в якій відбувається християнське богослужіння.

ЗАСПІВАЙМО РАЗОМ!

Два півники, два півники
Горох молотили.
Дві курочки-чубарочки
До млина носили.
Цап меле, цап меле,
Коза насипає,
А маленьке козенятко
На скрипочці грає.

ЦШ – ручне знаряддя для молотьби , що складається з довгого держака і прикріпленої до нього ременем короткої палиці (бича).

СКОРОМОВКИ

Цеберку цесарка в
крамниці взяла,
В цеберку цесарка
яєць нанесла.

Був собі цебер, та
переполуцебрився на
полуцебренята.

ЦЕБЕР – велике дерев'яне відро.

СОНЯЧНІ ЦИМБАЛИ

Сонячні цимбали
Промінцями грали,
На земельці плями
Заплітали гами...
Крізь дерев тіньочок
Ллється спів - клубочок
Пташок - непосид,
Літа колорит...

ЦИМБАЛИ – музичний
інструмент, на якому грали,
ударяючи паличками по
струнах.

«**чай-ка**»
чу-ма-ки
Чу-маць-кий Шлях

Давно колись ходили в Крим
 За сіллю чумаки,
Чумацький Шлях - їх
 поводитир, водив туди й сюди...

Українці здавна мали багато назв нашої галактики. Чумацький Шлях — найпоширеніша з них.

Згідно з легендою чумаки їздили до Криму по сіль, орієнтуючись вночі на світлу смугу на небі.

ЧУМАК — історична українська назва торговця сіллю.

ЧАЙКА

Очерет трима з боків
Чайку – човен козаків.
 Тому чайка легко йде,
 Не черпне води ніде.

Півня має на боку,
 Щоб кричав «Кукуріку!»,
 Час козацтву сповіщав
 Та злих духів відганяв.

«МОВНІ ПЕРЛИНКИ ДЛЯ
КОЖНОЇ ДИТИНКИ»
(Вузлик напам'ять)

Береженого Бог береже, а
козака шабля.

В решеті води не наносиш.

НЕБИЛИЦЯ

КРОТІВ БОРЩ

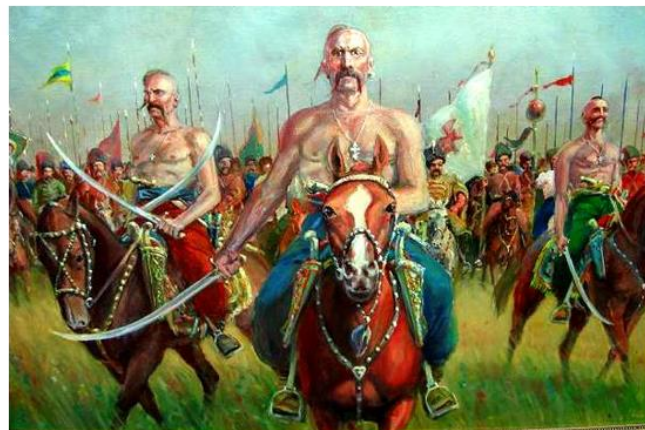
Крiт наловить дощукy
В решето на горбку
I наварить борщукy
Сам собі до смаку:
- Варись, варись, борщукy
В рогозянiм кошику -
Без цибулi i без солi,
Без ботвини, без квасолi,
Без картоплi i без квасу,
Без нiякого припасу.
Така страва небувала -
Без полум'я парувала,
А клекоче! А булькоче!
Пригощайтесь, хто хоче!

Тамара Коломiєць

шаб-ля
ре-ше-то
ша-ро-ва-ри

ШАБЛЯ

Шабля – лицарю сестриця,
З нею він в бою, мов криця.
Зброя честі козака
Гарна і дзвінка яка!

ШАРОВАРИ - широкі чоловічі
штани. Одяг українських козаків.

СКЛАДИ КАЗКУ ЗА МАЛЮНКОМ

РЕШЕТО - господарська річ у вигляді
дерев'яного ободка з натягнутою з
одного боку сіткою для просіювання
муки, крупи тощо.

БУВАЛЬЩИНА — коротке усне оповідання про те, що нібито сталось насправді.

Про наших прадідів.
 Їх думи
 У цих рядках
 зі сміхом-сумом.
 Їх мирне й бойове життя
 Докладно розповім вам я.
 ...А ви вирішуйте самі –
 Було насправді це, чи ні...
Павло Браницький

Знайдіть та прочитайте
 бувальщини про козаків.
 Поділяться враженням із друзями.

ЩЕРБА

Щерба – страва це козацька,
 Сил вона дає багацько.
 Йде на щербу свіжа риба,
 І не треба навіть хліба.

ЩЕРБА - рибна юшка, яку в давнину варили козаки.

**щер-ба
 щед-рів-ка
 бу-валь-щи-на**

ПІДКАЖИ СЛОВЕЧКО

Різдво прийшло – усі радіють,
 Дорослі й діти скрізь засіють,
 Співають дзвінко у домівках –
 В різдвяний час звучать (щедрівки!)

ЩЕДРИК, ЩЕДРИК,
 ЩЕДРІВОЧКА...

Щедрик, щедрик, щедрівочка,
 прилетіла ластівочка,
 Стала собі щебетати,
 господаря викликати:
 – Вийди, вийди, господарю,
 Подивися на кошару,
 Там овечки покотились,
 А ягнички народились.
 В тебе товар весь хороший,
 Будеш мати мірку грошей.
 Хоч не гроші, то полова,
 В тебе жінка чорноброва.

Які щедрівки ти ще знаєш?

КНЯЗЬ ПО-КУТЬ НЕНЬ-КА

Теплом і сонцем оповита,
Для неї – найгарніші квіти!
Пригорне вранці до серденька
Моя найкраща в світі ненька!

НЕНЬКА – то ж мама!

- Покажи, як сильно ти любиш маму? А тата? Дідуся і бабусю?

ПОКУТЬ – в українській селянській хаті – куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього.

КНЯЗЬ – голова роду, племені, що стояв на чолі військової дружини, пізніше – правитель князівства.

Назвіть пам'ятник, що зображений на малюнку.

**Ю-нак
Юр-ба
ба-Ю-ра
ЛЮс-тер-ко
Ю-хим**

СКОРОМОВКА

Бабрались в брудній баюрі
Два бобри брунато-бурі.
– Правда, брате бобре,
добре?
– Дуже добре, брате бобре!

БАЮРА – глибока калюжа,
яма на дорозі.

ЮРБА - велике безладне,
неорганізоване скупчення
людей; натовп.

ЛЮСТЕРКО – дзеркало.

**яс-ла
яр-мо
Я-ри-ло
яр-ма-рок**

БЕЗКОНЕЧНА ПІСЕНЬКА

Був собі журавель
та журавочка,
наносили сінця
повні ясельця.

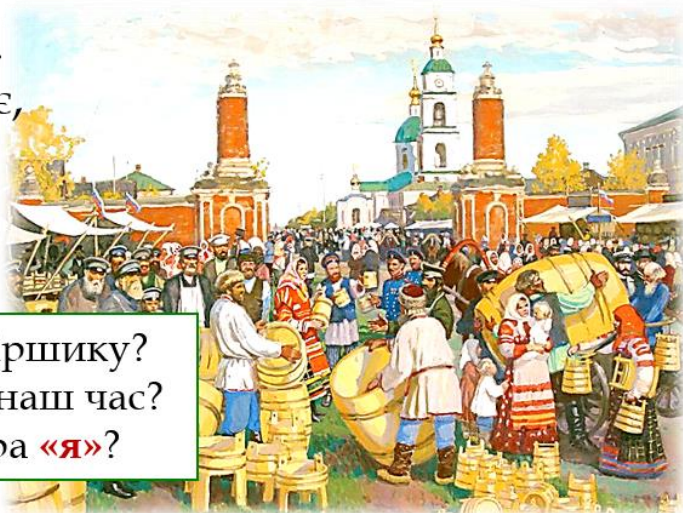
Наша пісня гарна й нова, —
починаймо її знову:
був собі журавель
та журавочка...
(і так далі без кінця).

ЯСЛА, ЯСЕЛЬЦЯ – місце,
куди кладуть корм для
худоби.

Ясен місяць-місяченько
Йде із **ярмарку** хуленько.
Якнайшвидше шлях долає,
На п'ят**я**к покупок має.
Купив **я**блу**к**, **я**гід тато
Яснозорим всім малятам.

- Про що йде мова в цьому віршику?
- Чи відбуваються ярмарки в наш час?
- Назви слова, в яких є літера «я»?

ЯРМАРОК – великий торг, який влаштовується регулярно,
в певну пору року і в певному місці для продажу і купівлі товарів.

Я – українець!
 Я – дитя Свободи!
 Твої, мій гартований народе!
 Я – українка, просто українка.
 Твій колосочок, усмішка, сльозинка.
 Моя найкраща, вічна і єдина,
 Колиска та вітчизна – Україна.

Коли ти кажеш «Я» – то маєш на увазі тільки себе. Та насправді в тобі живуть твої звитяжні предки, які вміють любити себе, свого ближнього і цінують своє, українське! Навіть, коли ти кудись їдеш, твій якір, твоє коріння – тут, в Україні, а вони – предки, якір та коріння ніколи не дадуть тобі впасти на коліна.

ВЕСНЯНКА

– **Ярило**, вставай рано,
 Відмикай землицю,
 Випускай росоньку
 На теплеє літо,
 На буйнеє жито,
 Ясне сонечко усміхається,
 жито силоньки
 набирається.

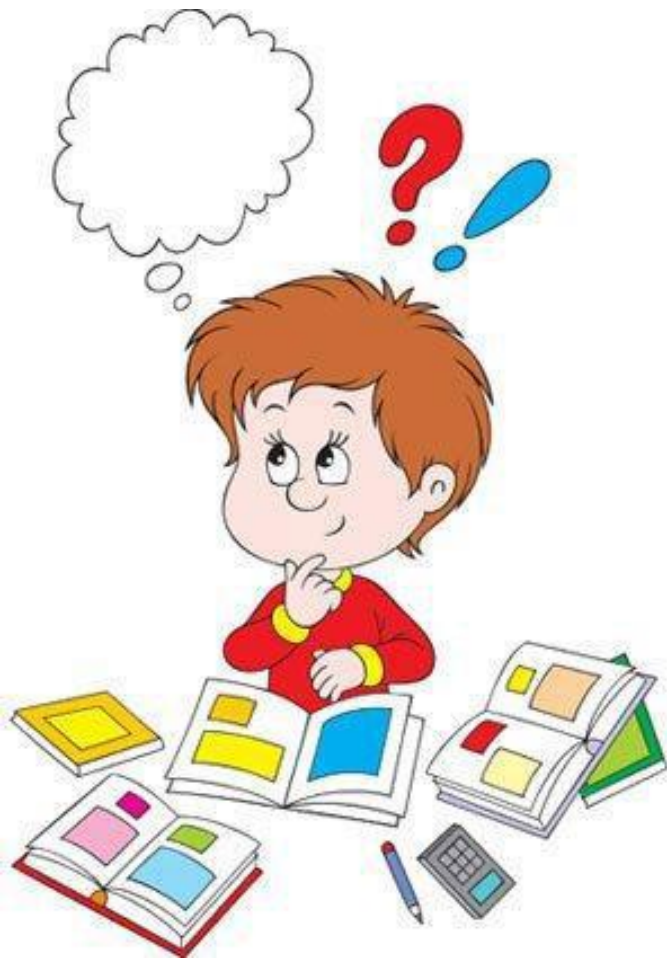

ЯРИЛО – бог весняного сонця у давніх слов'ян.

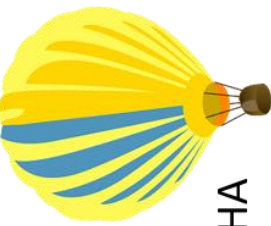

ЯРМО – упряж для великої рогатої худоби, зроблена з дерев'яних брусків у вигляді рами, яку одягають на шию тварини, замикають.

Коректурні таблиці

НА ЧОМУ ЛЮДИ ПОДОРОЖУЮТЬ?

1	 АВТОБУС	2	 ВЕРБЛЮД	3	 КОРАБЕЛЬ	4	 ПОВІТРЯНА КУЛЯ
5	 ВЕЛОСИПЕД	6	 АВТОМОБІЛЬ	7	 РАКЕТА	8	 МАШИНА ЧАСУ
9	 ЛІТАК	10	 ЧОБОТИ - СКОРОХОДИ	11	 ПОТЯГ	12	 КАРЕТА

ПАЛІТРА ЗАХОПЛЕНЬ

<p>1</p> <p>МАЛЮНОК</p>	<p>2</p> <p>ФОТОГРАФІЯ</p>	<p>3</p> <p>КВІТИ</p>	<p>4</p> <p>СПІВ</p>
<p>5</p> <p>ВИШИВАННЯ</p>	<p>6</p> <p>ТАНЕЦЬ</p>	<p>7</p> <p>МАРКИ</p>	<p>8</p> <p>СПОРТ</p>
<p>9</p> <p>РИБОЛОВЛЯ</p>	<p>10</p> <p>КНИГИ</p>	<p>11</p> <p>В'ЯЗАННЯ</p>	<p>12</p> <p>МУЗИКА</p>

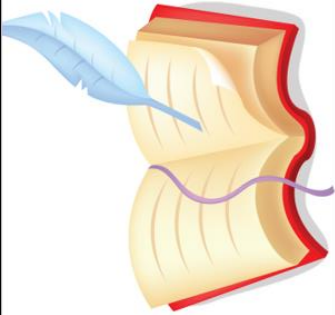

ЦІКАВИЙ СВІТ ПРОФЕСІЙ

<p>1</p> <p>ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ</p>	<p>2</p> <p>ПОЖЕЖНИК</p>	<p>3</p> <p>КОСМОНАВТ</p>	<p>4</p> <p>ЛІКАР</p>
<p>5</p> <p>ПІЛОТ</p>	<p>6</p> <p>ФЕРМЕР</p>	<p>7</p> <p>БУДІВЕЛЬНИК</p>	<p>8</p> <p>ВЧИТЕЛЬ</p>
<p>9</p> <p>КУХАР</p>	<p>10</p> <p>ВІЙСЬКОВИЙ</p>	<p>11</p> <p>ПРОДАВЕЦЬ</p>	<p>12</p> <p>МОРЯК</p>

КОРИСНІ РЕЧІ

1		ШВЕЙНА МАШИНА	2		ПИЛОСОС	3		ВЕНТИЛЯТОР	4		КОМП'ЮТЕР
5		ПРАЛЬНА МАШИНА	6		РАДІО	7		ХОЛОДИЛЬНИК	8		ЕЛЕКТРОЧАЙНИК
9		ТЕЛЕФОН	10		МІКСЕР	11		ТЕЛЕВІЗОР	12		ГАЗОВА ПЛИТА

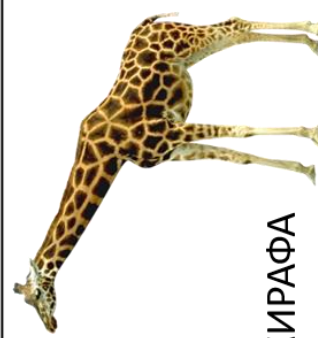

ЯК УКРАЇНЦІ ЛЮБЛЯТЬ КАЛИНУ?

<p>1</p> <p>КУЩ</p> 	<p>2</p> <p>СИМВОЛ</p>
<p>3</p> <p>ЗВИЧАЇ</p>	<p>4</p> <p>ВІРШІ</p>
<p>5</p> <p>ВІЗЕРУНОК</p> 	<p>6</p> <p>ЧАЙ</p>

ОВОЧІ - ФРУКТИ

1 ОГРОК	2 СЛИВА	3 БАКЛАЖАН	4 КІВІ
5 ГРУША	6 ПОМІДОР	7 БАНАН	8 КАПУСТА
9 БУРЯК	10 АПЕЛЬСИН	11 МОРКВА	12 ЯБЛУКО

КОГО Я ЗУСТРІНУ В ЗООПАРКУ?

1	 ЗЕБРА	2	 ПІНГВІН	3	 ЛЕВ	4	 ЖИРАФА
5	 ВЕРБЛЮД	6	 УДАВ	7	 СТРАУС	8	 МАВПА
9	 ОРЕЛ	10	 СЛОН	11	 КРОКОДИЛ	12	 БЕГЕМОТ

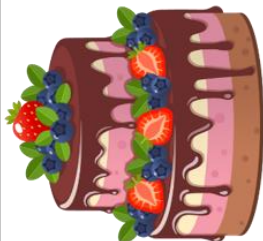

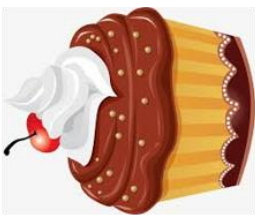

ЩО НАМ ДАРУЄ ВЕСНА ?

<p>1</p> <p>СОНЦЕ</p>	<p>2</p> <p>ПРОЛІСКИ</p>	<p>3</p> <p>ТРАВИЧКА</p>	<p>4</p> <p>ТЕПЛО</p>
<p>5</p> <p>ЛИСТОЧКИ</p>	<p>6</p> <p>ЛАСТІВКА</p>	<p>7</p> <p>ЦВІТ</p>	<p>8</p> <p>ГРОЗА</p>
<p>9</p> <p>ДОЩИК</p>	<p>10</p> <p>ТЮЛЬПАНИ</p>	<p>11</p> <p>ШПАК</p>	<p>12</p> <p>ВЕРБОВІ КОТИКИ</p>

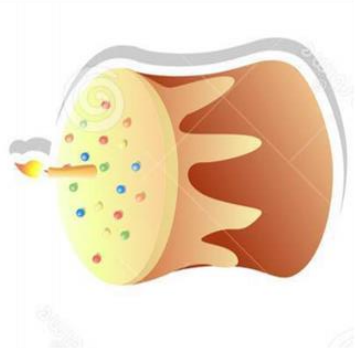

ВИДИ ТРАНСПОРТУ

1		2		3		4	
	АВТОКРАН		ШВИДКА ДОПОМОГА		ТРОЛЕЙБУС		ВЕРТОЛІТ
5		6		7		8	
	ТАКСІ		АВТОБУС		КОРАБЕЛЬ		ВАНТАЖІВКА
9		10		11		12	
	ЕКСКАВАТОР		ТРАМВАЙ		ПОЖЕЖНА МАШИНА		ТРАКТОР

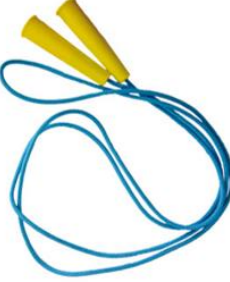

УЛЮБЛЕНІ СТРАВИ ДІТЛАХІВ

<p>1</p> <p>МОРОЗИВО</p>	<p>2</p> <p>ТОРТ</p>	<p>3</p> <p>ПЕЧИВО</p>	<p>4</p> <p>МАРМЕЛАД</p>
<p>5</p> <p>сік</p>	<p>6</p> <p>ЦУКЕРКИ</p>	<p>7</p> <p>ЗЕФІР</p>	<p>8</p> <p>МЕД</p>
<p>9</p> <p>ТІСТЕЧКО</p>	<p>10</p> <p>ШОКОЛАД</p>	<p>11</p> <p>ВАРЕННЯ</p>	<p>12</p> <p>ЗГУЩЕНЕ МОЛОКО</p>

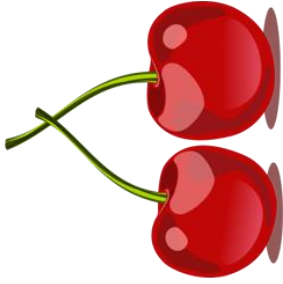

ЩО ВЕЛИКДЕНЬ НАМ ПРИНІС ?

<p>1</p> <p>ПАСКА</p>	<p>2</p> <p>КРАШАНКИ</p>	<p>3</p> <p>ПИСАНКИ</p>
<p>4</p> <p>ВЕЛИКОДНІ ВІТАННЯ</p>	<p>5</p> <p>ВЕЛИКОДНІ ЗАБАВИ</p>	<p>6</p> <p>ВЕЛИКОДНІЙ КОШИК</p>

СПОРТИВНІ РЕЧІ

1	 КРОСІВКИ	2	 СПОРТИВНИЙ КОСТЮМ	3	 СКАКАЛКА	4	 ТЕНІСНА РАКЕТКА
5	 ГАНТЕЛІ	6	 БОКСЕРСЬКА ГРУША	7	 БОКСЕРСЬКІ РУКАВИЦІ	8	 ТЕНІСНИЙ М'ЯЧ
9	 КЕГЛІ	10	 ФУТБОЛЬНИЙ М'ЯЧ	11	 РОЛИКИ	12	 СКЕЙТ

СІМ КОЛЬОРІВ ЩАСТЯ

1		2		3		4	
	ВЕСЕЛКА	ЧЕРВОНІ ВИШНІ	ОРАНЖЕВІ КВІТИ	ЖОВТЕ КУРЧА	8		ФІОЛЕТОВА СОВУНЯ
5		6		7			
	ЗЕЛЕНА ТРАВА	БЛАКИТНЕ НЕБО	СИНІ ВОЛОШКИ				

ВІДПОЧИНОК ВЛІТКУ

1		МОРЕ
2		ГОРИ
3		ЛІС
4		РІЧКА
5		ТАБІР
6		СЕЛО
7		РИБОЛОВЛЯ
8		ПЛАВАННЯ
9		ПАНАМА
10		ЧОВЕН
11		НАМЕТ
12		ГРИБИ

У СВІТІ КАЗОК

<p>1</p> <p>КОЛОБОК</p>	<p>2</p> <p>ЧАРІВНЕ ДЗЕРКАЛО</p>	<p>3</p> <p>КІТ В ЧОБОТЯХ</p>	<p>4</p> <p>ХАТИНКА</p>
<p>5</p> <p>БУЛАВА</p>	<p>6</p> <p>РУКАВИЧКА</p>	<p>7</p> <p>РІПКА</p>	<p>8</p> <p>ТУФЕЛЬКА</p>
<p>9</p> <p>ТРОЄ ПОРОСЯТ</p>	<p>10</p> <p>КОЛОСОК</p>	<p>11</p> <p>ВОВК</p>	<p>12</p> <p>ЗМІЙ ГОРИНИЧ</p>

КВІТИ

1		ТРЛЯНДА
2		БАРВІНОК
3		ВІНОЧОК
4		АЙСТРА
5		ВОЛОШКА
6		БДЖОЛА
7		ПІДСНІЖНИК
8		КОНВАЛІЯ
9		ЧОРНОБРИВЦІ
10		КВІТКА СОНЦЯ
11		КВІТУЧА ГЛЮЧКА
12		ТЮЛЬПАН

СВІЙСЬКІ ТА ДИКІ ТВАРИНИ

<p>1</p> <p>КОРОВА</p>	<p>2</p> <p>БІЛКА</p>	<p>3</p> <p>ЛЕБЕДІ</p>	<p>4</p> <p>ЗАЙЦІ</p>
<p>5</p> <p>ЧЕРЕПАХА</p>	<p>6</p> <p>КІНЬ</p>	<p>7</p> <p>СВИНЯ</p>	<p>8</p> <p>ЛИС</p>
<p>9</p> <p>КОЗЕНЯ</p>	<p>10</p> <p>КУРКА З КУРЧАТАМИ</p>	<p>11</p> <p>КРОЛИКИ</p>	<p>12</p> <p>ОЛЕНЬ</p>

Урок української мови
«Квартира Домовичка.
Обведення контурів зображень та графічних образів букв.»
(до інтегрованої теми місяця «Територія»)

Урок української мови

«Квартира Домовичка. Обведення контурів зображень та графічних образів букв.»

(до інтегрованої теми місяця «Територія»)

Мета: в ігровій формі познайомити дітей з житлом людей, різними видами помешкань і частинами будинку, ввести їх назви в активний словник дитини; спонукати до обведення контурів зображень та графічних образів букв; розвивати і коригувати пізнавальну та мовленнєву активність, дрібну моторику; виховувати почуття любові до рідного дому.

Очікувані результати:

Взаємодіємо усно:

- знаходить предмети за словесним описом;
- називає вивчені букви;
- визначає і промовляє голосні та приголосні звуки;
- з допомогою та за завданнями вчителя визначає місце звука (букви) в слові.

Взаємодіємо письмово:

- обводить контури зображень та графічні образи букв;
- за зразком пише (обводить) букви;
- з допомогою вчителя намагається списувати слова.

Ресурси:

Обладнання і матеріали	Медіаресурси
<ul style="list-style-type: none"> - цеглинки Lego - картки для стіни слів - іграшка Домовичок - макети будинків - дзеркала - предметні малюнки (столи) - макет телевізора - макет годинника 	<p>Троє поросят. Казка</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=aA27Rfjv0mc</p>

<ul style="list-style-type: none"> - макет шафи - макет холодильника - матеріали для додаткових активностей 	
--	--

Орієнтовні матеріали до уроку

Хід уроку	Матеріали
<p>Введення в тему</p> <p>Демонструємо відео до казки «Троє поросят»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Про кого ви переглянули - Скільки було поросят? - Де жили поросята? - Вони жили на своїй території чи чужій? - Хто створив небезпеку? - З яких матеріалів побудований будиночок у Ніф-Ніфа? У Наф-Нафа? У Нуф-Нуфа? 	
<p>Виставка будинків</p> <p>Покажіть найвищий будинок.</p> <p>Який будинок найширший?</p> <p>В якому будинку один поверх? Як його називають?</p> <p>Якщо в будинку два поверхи – то він двоповерховий. Якщо три поверхи – триповерховий. А якщо більше – багатоповерховий.</p> <p>Повідомлення теми уроку</p>	

<p>Сьогодні ми побуваємо в гостях одного книжкового героя. Будемо писати та гратися.</p>	
<p>А зараз я розповім вам про маленького Домовичка-чарівничка. (Показ іграшки).</p> <p>Жив собі один добрий Домовичок у маленькій хатинці. Довго він там жив, аж поки не перебрався до затишної квартири в новому міському будинку. Домовичок дуже зрадів, коли йому випала нагода стати мешканцем квартири. Проте, він зустрів так багато незнайомого! Тому просить нас допомогти йому зрозуміти, що є в його домі і для чого воно потрібне.</p>	
<p>Створення ситуації мовлення</p> <p>Мовленнєва гра-бесіда «Міська оселя»:</p>	
<p>Щойно потрапив Домовичок до квартири, як почав пильно оглядати її. Відразу за дверима було невелике приміщення, де стояли поличка для взуття, вішалка для одягу та дзеркало. Що це була за кімната? (Коридор або передпокій).</p> <p><i>Мовна розминка перед дзеркалом</i></p>	
<p>Потім Домовичок пройшов далі й побачив простору кімнату. Він вирішив, що тут приймають гостей. Як називається така кімната? (Вітальня). Який перший</p>	

звук чуємо у слові «вітальня»? Якою буквою він позначається?

Обведення букви «В» на трафареті. Гра «Телевізор» (скласти слово *стіл*, за предметними малюнками назвати, які бувають столи).

Аналізуємо і сортуємо:

Стіл за яким обідають, - це (обідній стіл).

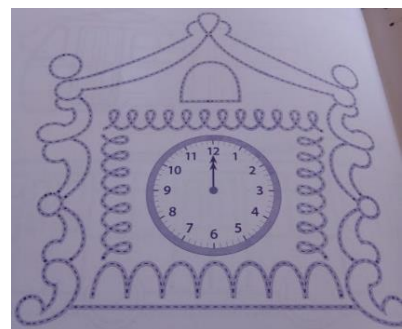
Стіл, за яким пишуть, читають, – це (письмовий стіл).

Стіл, на якому готують їжу, - це (кухонний стіл).

Маленький стіл, на якому кладуть журнали, газети, різні дрібні речі, - це (журнальний столик).

Скільки столів ми назвали? Скільки букв у слові *стіл*? Обведення букви «С». Письмо слова *стіл*. Який стіл є на нашій спільній території – в нашому класі?

Вправа «Годинник».

Домовичок знайшов в квартирі ще дві кімнати. В одній із них стояло велике ліжко. «Тут, напевно, сплять», - подумав малий. Як називається ця кімната? Куди зайшов Домовичок? (До спальні). Обведення букви, яка є в слові *спальня* та не позначає жодного звука - «ь». А ще в кімнаті стояла шафа. Що лежало в шафі?

Гра «Шафа». Робота з цеглинками Lego. Спочатку пригадаємо кольори цеглинок. Викладемо цеглинки.

Рукавиця

Сорочка

Спідниця

Шорти

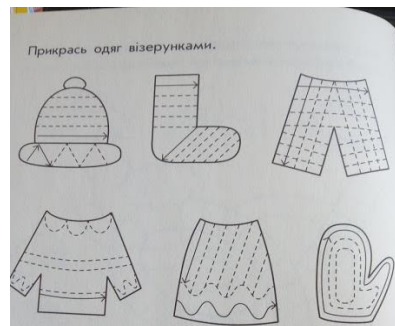
Шапка

Шкарпетки

Визначаємо жіночий та чоловічий одяг, в яку пору року одягати. Наприклад, чи можна влітку одягати шубу? Чи можна восени носити шорти?

Обвести букву «Ш».

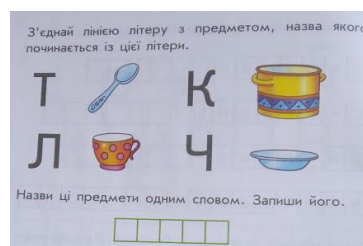
Наш Домовичок помітив на стіні картину. Кого він побачив на картині? Яку пораду ви дали б Домовичку?

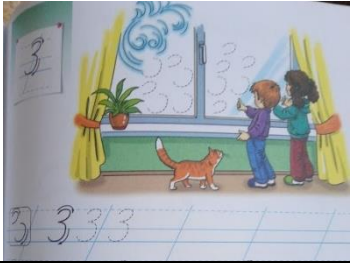

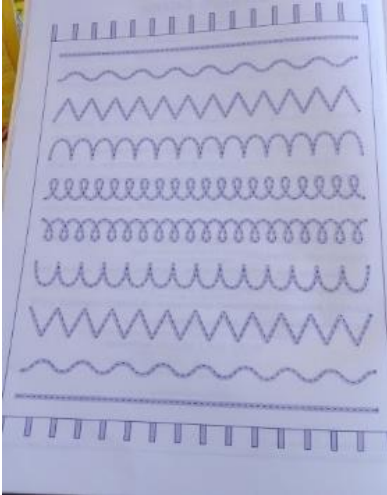

А з іншої кімнати долинали пахощі смачних страв. Було зрозуміло, що там хтось куховарить. Що ж це за приміщення? (Кухня).

Гра «Холодильник». (Ковбаса, узвар, хліб, ніж, яблуко). Яке слово зайве? Чому? З першої букви кожного слова скласти нове слово.

Робота з карткою. Складаємо та пишемо слово ПОСУД.

<p>Рухова активність</p> <p>Фізкультхвилинка «Зима»</p> <p>Пишемо букву «З» на склі.</p>	
<p>Ще трохи поблукавши, Домовичок натрапив на маленьку кімнатку з умивальником та душовою кабінкою. «Чудово! – подумав Домовичок, - ось де можна й покупатися, і вмитися!» але він не знав, як ця кімната називається. А ви знаєте? (Ванна кімната). <i>Гра «Знайди букву під водою».</i></p>	
<p>Зрештою Домовичок відшукав іще одне зовсім маленьке приміщення, у якому лежали різні речі, інструменти, стояли банки та мішечки. Це була комірка. Саме тут, у невеликій затишній комірці, і вирішив Домовичок поселитися.</p> <p><i>Квасолеві ванни. Викладання букви «К» квасолинами.</i></p> <p>Які слова розпочинаються буквою К? (Квартира, кімната, коридор, кухня).</p> <p>Групова активність</p> <p>Подарунок для Домовичка «Килимок». Обвести візерунки та розфарбувати.</p>	
<p>Скоро, зовсім скоро маленький Домовичок освоїться в новому приміщенні</p>	

й дуже добре там почуватиметься. А вам, діти, подобаються ваші домівки?

Відеогра-опис «Мій дім».

- Який твій дім?
- У якому будинку ти живеш?
- Скільки кімнат у

квартирі/будинку?

- Що є в твоїй кімнаті?

Мовна гра «Складаємо віршик»

У світі є осель багато,

Та найкраща – рідна ... (хата)

Де б не був, в якому краю,

За домівкою... (сучаю).

Я упевнений у тім,

Що люблю свій милий...(дім).

Ремонтуємо оселю –

Двері, вікна, стіни,...(стелю)

Щоб був лад завжди в кімнаті,

Слід кімнату...(прибирати).

Чищу, мию і мету,

Я наводжу...(чистоту).

Результат

Чи сподобалася вам зустріч із Домовичком?

Про що сьогодні ми дізналися на уроці?

Якими меблями можна обставити квартиру?

Як треба дбати про свою квартиру?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Т., Нетяженко Т., Приймак В. Ідеї дитиноцентризму в спеціальній загальноосвітній школі для дітей із мовленнєвими вадами. Дефектолог № 1 (133). 2018. С. 4-11.
2. Абрамова Т.М. Мовлення і мислення. Дефектолог №10 (142). 2018. С. 4-6.
3. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів. – 2-ге вид. перероб. І доп. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.
4. Бондар Л. Пізнаємо літери через казку і ліплення / Л. Бондар // Дошкільне виховання – 2012. – №11 – С.28-29.
5. Боряк О.В. До проблеми системного недорозвинення мовлення / О.В. Боряк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Випуск 29: зб. наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – № 29. – С. 21-27.
6. Боряк О.В. Психолого–педагогічні умови формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку / О.В. Боряк // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Випуск LXIX, Том 1. – Херсонський державний університет, Видавничий дім «Гельветика», 2016. – С. 121-127.
7. Вавіна Л.С. Буквар: для підготовч., 1 кл. спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. – К.: «Інкунабула», 2013. – 208 с.
8. Варзацька Л.О. Українська мова. Святині рідної землі. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення: посібник для вчителя. – Навчальна книга – Богдан, 2008. – 304 с.
9. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – Изд. 5, испр. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.
10. Вплив розвитку дрібної моторики на формування мовлення дітей дошкільного віку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zolotiipivnik.in.ua/vplyv-rozvytku-dribnoyi-motoryky-na-formuvannya-movlennya-ditej-doshkilnogo-viku.html>.

11. Гавриш Н.В. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей. Методичні рекомендації щодо використання коректурних таблиць К.: Видавничий дім «Слово», 2012. – 256 с.

12. Журнал «На Урок». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/klas-u-stili-nush>.

13. Клепач Н. Використання народознавчого матеріалу на уроках навчання грамоти // Початкова школа. – 2004. – №11. – С.6-8.

14. Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / А.С. Машталер // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4 – С.242-247.

15. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

16. Обелець Лариса. Розвиток дрібної моторики у дітей дошкільного віку як засіб формування їх мовленнєвої компетенції // Дефектолог. – 2013. – №9 (81) – С.1-24.

17. Розвиваючі ігри для дітей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/groups/496491677414150/?ref=pages_group_cta.

18. Розвиток дрібної моторики в дітей з особливими освітніми потребами. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-dribnoi-motoriki-v-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-34315.html>.

19. Савчук Л.О. «Особлива» дитина в навчанні / За мат. наук.-мет. пос. «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання». / Колупаєва А.А., Савчук Л.О. – Рівне: РОШПО. – 2010. – 44с.

20. Ступка М.Л. Грамотійчики. Використання ігрових моментів при індивідуальній роботі з дітьми, які мають порушення фонематичного слуху / М. Л. Ступка // Початкове навчання та виховання – 2017. – №1-2 – С. 25-26.

21. Типова освітня програма початкової освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку 1 клас Київ-2018. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:

http://lib.iitta.gov.ua/711423/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0_1%20%D0%BA%D0%BB.pdf

22. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 2 класу з порушеннями інтелектуального розвитку Київ–2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://ispukr.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/2019_%D0%A7%D0%B5%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%9E.%D0%92.-%D1%82%D0%B0-%D1%96%D0%BD.%D1%82%D0%B8%D0%BF-%D0%BE%D1%81%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80.pdf

23. Чаренцева О.О., Пономарьова Т.В. Особливості становлення мовленнєвої сфери у дітей дошкільного віку з розладами аутичного спектру / О.О. Чаренцева // Дитина з особливими потребами – 2019. – №6 (54) – С.13-16.

24. Шалімова Л.Л. Вивчаємо українську мову. Старший дошкільний вік. / Л.Л. Шалімова – Харків: Вид-во «Ранок», 2017. – 272 с.